

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
Кафедра міжнародного туризму та країнознавства**

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри
_____ Дудник І.М.
« ____ » _____ 2020 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ОСВІТНЬОГО СТУПУНЯ МАГІСТР

на тему:

Еволюція та сучасні тенденції розвитку екстремального туризму

Виконавець: здобувач вищої освіти групи Т-212М Сокач Катерина Олегівна

**Науковий керівник: к.п.н., доцент кафедри міжнародного туризму та країнознавства
Фокін Сергій Павлович**

**Нормоконтролер : к.г.н., доцент кафедри міжнародного туризму та країнознавства
Борисюк Оксана Анатоліївна**

КИЇВ 2020

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет міжнародних відносин
Кафедра міжнародного туризму та країнознавства
Спеціальність 242 «Туризм»
ОПІ: «Туризмознавство»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
Дудник І.М.

«__» _____ 2020 р.

ЗАВДАННЯ НА ВИКОНАННЯ ДИПЛОМНОЇ РОБОТИ

Сокач Катерини Олегівни
(прізвище, ім'я, по батькові в родинному відмінку)

Тема дипломної роботи: «Еволюція та сучасні тенденції розвитку екстремального туризму», затверджена наказом ректора № 1870/ст від «01» жовтня 2020 р.

2. Термін виконання роботи «05» жовтня 2020 р. по «21» грудня 2020 р.

3. Вихідні дні до роботи: дослідження має теоретичний і практичний характер, виконане на основі аналізу законодавчих актів з питань індустрії туризму, наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених, які досліджували екстремальний туризм, матеріалів періодичних видань, інформаційних ресурсів мережі Інтернет.

4. Зміст дипломної роботи:

РОЗДІЛ 1. Теоретичні підходи дослідження екстремального туризму.

РОЗДІЛ 2. Екстремальний напрямок в сучасній сфері відпочинку і розваг.

РОЗДІЛ 3. Еволюція та перспективи розвитку екстремального туризму в Україні і світі.

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

5. Перелік обов'язкового графічного (ілюстративного) матеріалу: Таблиця 1.1. Поняття «екстремальний туризм» у дослідженнях науковців; Таблиця 1.2. Класифікація видів екстремального туризму; Таблиця 2.1. Список космічних туристичних подорожей; Таблиця 3.1. Анкета потенційних споживачів екстремальних турів;

6. Календарний план-графік

№ з/п	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1	Проаналізувати літературні та інші джерела з проблеми дослідження.	05.10 – 10.10 2020 р.	Виконано
2	Обґрунтувати об'єкт, предмет дослідження, сформулювати завдання і мету. Написати вступ.	11.10 – 16.10 2020 р.	Виконано
3	Проаналізувати різноманітні джерела інформації щодо теоретичних підходів дослідження екстремального туризму. Написати перший розділ роботи.	17.10 – 02.11 2020 р.	Виконано
4	Провести дослідження в екстремальному напрямку в сучасній сфері відпочинку і розваг. Написати другий розділ роботи.	03.11 – 13.11 2020 р.	Виконано
5	Виявити перспективи розвитку екстремального туризму в Україні і світі. Написати третій розділ роботи.	16.11 – 20.11. 2020 р.	Виконано
6	Узагальнити результати проведеного дослідження, сформулювати висновки.	23.11 – 30.11 2020 р.	Виконано
7	Підготувати реферат.	23.11 – 26.11 2020 р.	Виконано

8	Підготувати доповідь на попередній захист, розробити демонстраційні матеріали.	26.11 – 30.11 2020 р.	Виконано
9.	Провести роботу над зауваженнями після попереднього захисту дипломної роботи.	01.12 – 11.12. 2020 р.	Виконано
10.	Захист дипломної роботи.	22.12.2020 р.	

7. Дата видачі завдання : «05» жовтня 2020 р.

Науковий керівник дипломної роботи _____ Фокін С.П.
(підпис керівника)

Завдання прийняв до виконання _____ Сокач К.О.
(підпис випускника)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до дипломної роботи «Еволюція та сучасні тенденції розвитку екстремального туризму» : 59 сторінок роботи та 6 сторінок додатків, 4 таблиці, 45 використаних джерел.

Об'єкт дослідження: екстремальний туризм.

Предметом дослідження: еволюція та сучасні тенденції розвитку екстремального туризму.

Метою даної роботи є дослідження еволюції та сучасних тенденцій розвитку екстремального туризму.

Методи дослідження: сучасні загальнонаукові методи пізнання, соціологічний, історичний, структурно-функціональний, статистичний аналіз, метод прогнозування.

Інформаційні джерела: питанню розвитку екстремального туризму присвятили свої роботи Бутко І.І. [5], Гуляєв В.Г. [11], Крачило Н.П. [21], Романов А.А. [32], Ткаченко Т.І. [36]. В роботах вищезгаданих авторів проаналізовано розвиток певних видів екстремального туризму. Результати цих досліджень використано в даній роботі. Також використовувалися інтернет ресурси присвячені екстремальному туризму і екстриму загалом. На сьогоднішній день обрана тема є недостатньо дослідженою і потребує опрацювання і висвітлення для майбутнього наукового пізнання.

Наукова новизна отриманих результатів: Наукова новизна роботи полягає у класифікації видів екстремального туризму, дослідженні сучасних тенденцій екстриму у світі та виявленні й обґрунтуванні стратегічних напрямків розвитку екстремального туризму в Україні задля досягнення його міжнародного рівня.

Результати роботи можуть бути використані при викладанні дисциплін «Туристичне краєзнавство», «Спортивний туризм», «Туроперейтинг», «Актуальні проблеми національного ринку туристичних послуг».

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКСТРЕМАЛЬНОГО ТУРИЗМУ.....	10
1.1. Основні поняття та визначення екстремального туризму	10
1.2. Класифікація видів екстремального туризму	13
1.3. Історичні аспекти розвитку екстремального туризму	20
РОЗДІЛ 2. ЕКСТРЕМАЛЬНИЙ НАПРЯМОК В СУЧАСНІЙ СФЕРІ ВІДПОЧИНКУ І РОЗВАГ	25
2.1. Еволюція видів екстремального туризму	25
2.2. Подорожі навколо світу	25
2.3. Космічні подорожі	33
РОЗДІЛ 3. ЕВОЛЮЦІЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКСТРЕМАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ І СВІТІ.....	38
3.1. Перспективи розвитку екстремального туризму у світі.	38
3.2. Перспективи розвитку екстремального туризму в Україні	40
3.3. Дослідження попиту потенційних споживачів послуг екстремального туризму	43
Висновки.....	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	51
ДОДАТКИ	54

ВСТУП

Актуальність даної роботи полягає в тому, що аналіз стану українського ринку екстремального туризму показав, що його унікальна роль поки погано усвідомлюється у нашій країні на усіх рівнях правління.

В сучасному світі екстремальний туризм стає популярним видом проведення вільного часу. Екстремальний туризм відіграє значну роль у створенні робочих місць, формуванні ВВП, а також забезпеченні зайнятості населення.

Захоплення людей екстремальним туризмом зростає з кожним роком. За оцінками фахівців, на частку цього сегмента припадає більше 10% світового туристського ринку, а темпи зростання екстремальних поїздок перевищують середні темпи зростання туризму в цілому [30].

До екстремального туризму долучаються люди різного віку і професій, не зважаючи на сімейне і суспільне становище та істотно відрізняючись рівнем культури і фізичного розвитку. Деякі зарубіжні фахівці пояснюють феномен екстремального туризму зміною моралі і смаків, що відбуваються на Заході в останні роки. Сучасна людина, що звикла до стабільного способу життя і технічного прогресу, відчуває потребу екстремальних умов перебування та гострих відчуттів. Екстремальний туризм є одним із способів легального задоволення даної потреби, чим здобуває щороку все більшу популярність серед жителів сучасного соціуму. Наразі, коли поїздки в далекі краї доступні для багатьох, окремі члени суспільства прагнуть виокремитись за будь-яких обставин.

Метою даної роботи є дослідження еволюції та сучасних тенденцій розвитку екстремального туризму.

Об'єктом дослідження є екстремальний туризм.

Предметом дослідження є еволюція та сучасні тенденції розвитку екстремального туризму.

Завдання роботи:

1. Розкрити основні поняття та визначення «екстремальний туризм»;
2. Визначити класифікацію екстремального туризму;

3. Проаналізувати історичні аспекти екстремального туризму;
4. Охарактеризувати еволюцію видів екстремального туризму
5. Охарактеризувати подорожі навколо світу;
6. Охарактеризувати космічні подорожі;
7. З'ясувати перспективи розвитку екстремального туризму у світі;
8. З'ясувати перспективи розвитку екстремального туризму в Україні;
9. Дослідити попит потенційних споживачів екстремального туризму.

Методи дослідження: сучасні загальнонаукові методи пізнання, системний, соціологічний, історичний, структурно-функціональний, статистичний аналіз, метод прогнозування.

Наукова новизна отриманих результатів: Наукова новизна роботи полягає у класифікації видів екстремального туризму, дослідженні сучасних тенденцій екстриму у світі та виявленні й обґрунтуванні стратегічних напрямків розвитку екстремального туризму в Україні задля досягнення його міжнародного рівня.

Практичне значення: Отримані результати можна використовувати для подальших досліджень екстремального туризму в Україні та в окремих її регіонах, областях чи містах, також туристичними фірмами, щодо розробки екстремальних турів.

Особистий внесок: Проведенню опитування серед респондентів завдяки питанням, що безпосередньо стосуються тематики туризму та відпочинку, отримано результати дослідження, які свідчать, що серед наших співвітчизників існують різні думки з приводу організації екстремальних турів.

На території України є достатньо сприятливі умови і ресурси для розвитку екстремального відпочинку. Але низький рівень розвитку туристичної інфраструктури і соціальних стандартів населення призвів до того, що екстремальний туризм у своєму розвитку відстає від загальносвітових тенденцій. За оцінками багатьох вітчизняних спеціалістів, існує великий потенціал екстремального туризму, який можна буде розкрити у поєднанні з загальним соціально-економічним розвитком держави.

Використані теоретичні і законодавчо-нормативні джерела: питанню розвитку екстремального туризму присвятили свої роботи Бутко І.І. [5], Гуляєв В.Г. [11], Крачило Н.П. [21], Романов А.А. [32], Ткаченко Т.І. [36]. В роботах вищезгаданих авторів проаналізовано розвиток певних видів екстремального туризму. Результати цих досліджень використано в даній роботі. Також використовувалися інтернет ресурси присвячені екстремальному туризму і екстриму загалом. На сьогоднішній день обрана тема є недостатньо дослідженою і потребує опрацювання і висвітлення для майбутнього наукового пізнання.

Область застосування результатів роботи: Результати роботи можуть бути використані при викладанні дисциплін «Туристичне краєзнавство», «Спортивний туризм», «Туроперейтинг», «Актуальні проблеми національного ринку туристичних послуг».

Дана робота складається з вступу, трьох розділів, висновків та додатків. В першому розділі розглянуто теоретичні підходи дослідження екстремального туризму. В другому розділі розглянуто екстремальний напрямок в сучасній сфері відпочинку і розваг. В третьому розділі розглянуто перспективи розвитку екстремального туризму в Україні і світі.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКСТРЕМАЛЬНОГО ТУРИЗМУ

1.1. Основні поняття та визначення екстремального туризму

Екстремальний туризм – один з перспективних напрямків сучасної сфери відпочинку і розваг. На початок третього тисячоліття багатьом жителям планети Земля, особливо громадянам розвинених в економічному відношенні країн, вочевидь не вистачає гострих вражень. Знищивши чи перемігши багатьох природних конкурентів в особі великих хижаків, частково убезпечивши себе від ударів стихій природи, забезпечивши собі сите життя, людина раптом почала відчувати брак адреналіну. «Кам'яні джунглі» цивілізації, гіперурбанізація багатьох індустріально розвинених країн призводять до практично повного відриву людини від природи. А якщо додати до цього постійне невгамовне прагнення людства до нових знань, відкриттів, пошуку незвіданого, то можна зробити висновок, що екстремальний туризм ніколи не матиме нестачі шанувальників.

Туристична індустрія постійно розвивається й удосконалюється, пропонуючи все нові види послуг туристам, особливо молодим людям, яким вже недостатньо традиційних видів туризму, оскільки більшість молодих людей прагне не до комфортного, спокійного відпочинку, а навпаки, до активних й цікавих видів відпочинку. Активні види туризму включають відпочинок і подорожі, розваги, спорт, що передбачає значне фізичне навантаження, тому недоступне для всіх категорій туристів. Ще більше навантаження як фізичне так і психологічне передбачають екстремальні види туризму.

Екстремальний туризм в більшості випадків це екстраординарні дії, тобто межі звичного і повсякденного існування людини. Його можна пов'язати зі смертельним ризиком і частими травмами. Так само можна сказати, що це межа можливостей людини як фізичних, так і емоційних. Це почуття свободи і адреналін, подолання страху, отримання нових емоцій. Прагнення зіткнутися зі складнощами, труднощами, небезпекою і подолати їх.

Екстремальний туризм стає все більш популярним і затребуваним серед інших видів сучасного туризму. Все більше кількість людей хочуть спробувати себе в різних важких і нестандартних життєвих ситуаціях, відчути ризик і азарт, перевірити свої сили в різних випробуваннях. Інтенсивний відпочинок в нашій країні набуває все більшої популярності. Люди починають все активніше освоювати це прекрасний засіб одночасно добре відпочити, набратися позитивних емоцій і вражень і при цьому ще й зміцнити фізично.

Поняття екстремальний туризм в загальному випадку означає подорожі в природному середовищу в складних умовах. Спосіб проведення вільного часу, різновид хобі, в процесі якого відпочиваючий займається активними видами діяльності, що вимагає значних фізичних зусиль організму, роботи м'язів, всього тіла. Боротьба зі стресом, крім того допомагає розширити кругозір, і приносить користь для здоров'я.

Екстремальний туризм заняття мужніх людей. Через подолання труднощів, вони закріплюють свій характер і силу волі. Беручи участь в експедиціях, походах, потрапляючи в важкодоступні місця землі, доводять невичерпні можливості людини. Але варто врахувати що люди, котрі відправляють в екстремальні подорожі, повинні володіти хорошим здоров'ям і якимись досвідом і знаннями. У кожному виді екстремального туризму існують певні ризики.

Екстремальний туризм зародився на основі спортивного туризму – виду туризму, в основі якого лежать змагання на маршрутах, що включають подолання категорійних перешкод в природному середовищі (перевалів, вершин, порогів, каньйонів, печер і ін.), і на дистанціях, прокладених в природному середовищі і на штучному рельєфі. Але багатьом була не до вподоби системність та категорійність, залучені зі спорту, тому поступово почався відхід в бік некатегорійного, нерегламентованого та самостійного виду туризму – спочатку спортивно-екстремального, а з часом екстремального [17].

Слід зазначити, що сьогодні немає чіткого тлумачення поняття «екстремальний туризм». Тому було проаналізувано вже наявні визначення цього поняття, які були дослідженні науковцями (табл. 1.1.).

Таблиця 1.1.

Автор	Дефініція поняття
В. Абрамов	Екстремальний туризм – це різновид спортивного туризму, здійснення якого потребує спеціальних навичок, знань, техніки й екіпірування, пов’язаний з у край граничними фізично-психічними можливостями людського організму в умовах чітко встановленого ризику, рівень допустимості якого визначається мінімальною ймовірністю заподіяння школи життю або здоров’ю туриста, в результаті чого людина отримує позитивний адреналін і незабутні враження [1]
С. Фокін	Екстремальний туризм – види подорожей, що значно перевищують нормативні вимоги класифікатора спортивних подорожей, а також форми діяльності з підвищеним ризиком, які здійснюються під час спортивних походів або спеціалізованих змагань [39]
В. Притков, А. Жердьов	Екстремальний туризм – це вид туризму, який об’єднує подорожі, що пов’язані з активними способами пересування і відпочинку на природі та найвищим ризиком для життя [30].
М. Кляп	Екстремальний туризм – різновид туризму, який пов’язаний із певним ступенем ризику [19]
В. Казаков	Екстремальний туризм – це різновид туризму, який передбачає відвідування різноманітних природних або техногенних об’єктів, що несуть певний ризик для здоров’я людини [17]

Таким чином, аналіз дефініцій дає змогу дійти висновку, що «екстремальний туризм» – це вид пригодницького туризму, що характеризується відвідуванням природних або штучно створених людиною об’єктів, пов’язаний із певним ступенем ризику для туриста, під час якого відбувається мобілізація фізичних та психологічних резервів людини, в результаті якого вона отримує позитивний адреналін, емоції і незабутні враження.

Згідно з визначенням тлумачного словника, екстремальний, – дуже значний, надзвичайний своїм виявом, силою, величиною і т. ін.; який відзначається таким виявом.

«Екстремальний» – походить від латинського extremes-крайній, граничний, що по відношенню до поняття екстремальний туризм означає прагнення до досягнення максимальних граничних результатів в рамках психофізичних можливостей людини [44].

Закон України "Про туризм" визначає туризм як тимчасовий виїзд людини з місця постійного проживання з оздоровчою або професійно-діловою метою без зайняття оплачуваною [14].

Отже можна дійти висновку, що екстремальний туризм – різновид туризму, яких характеризується надзвичайними, граничними подорожами із певним ризиком, які потребують певних знань і навичок.

1.2. Класифікація видів екстремального туризму

Екстремальний туризм є одним з найперспективніших видів туризму, який привертає до себе дедалі більше людей.

До активних зараховують різні пригодницькі тури, пригодницькі подорожі, відвідування екзотичних місць, вулканів, островів, водопадів тощо. Зазвичай це – нестандартний тур в екзотичні та екологічно чисті природні резервації, пов'язаний з незвичайними подорожами, нетрадиційними засобами транспортувань. В окремих випадках такий тур пов'язаний з ризиком і серйозними фізичними навантаженнями, вимагає сміливості та умінь. Популярний відпочинок на гірськолижних курортах передбачає певну фізичну підготовку і майстерність учасників. Такий туризм близький до спортивного туризму, проте маршрути краще підготовлені та умови істотно комфортніші, ризик зводиться до мінімуму за рахунок забезпечення провідниками, проміжними таборами, туристичним спорядженням [7].

Особливістю екстремального туризму є його спортивний характер і участь у ньому від молодіжного до похилого віку.

Різноманіття відомих видів екстремального туризму просто захоплює. Людина змагається з природою: переборює гірські річки, гостює в небезпечних печерах, покорила води океанів та морів, дізнається про небо за допомогою різноманітних приборів, і може злітати на декілька днів в космос. А головне, все це поєднується в неймовірне задоволення [3].

Екстремальний туризм щороку набирає обертів у своєму розвитку. Тому зараз можна виділити основні види екстремального туризму, про які говориться нижче.

Активні види відпочинку завойовують все більшу популярність серед простих туристів. Екстремальний туризм ділиться на ряд видів: повітряний, наземний, підземний, водний, гірський і екзотичний. Розглянемо кожен окремо.

Головним критерієм систематизації стала місце проведення екстриму.

Повітряні види екстремального туризму. Стрибки з парашутом – один з видів авіаційного спорту. Підрозділяється на підвиди: класика, групова акробатика, купольна акробатика, фріфлай, скайсерфінг, фристайл, свуп, парашутно-атлетичне багатоборство та інші.

Банджі-джампінг – екстремальний вид спорту, у якому екстремал, прив'язаний страхувальним еластичним канатом до бази, стрибає з висоти кількох десятків метрів і певний час знаходиться у вільному падінні. При наближенні до землі або води (зазвичай стрибки здійснюються над водою) канат натягується й стрибун підлітає вгору. Перевантаження, яких зазнає екстремал, становлять не більше 2.5– 3.5 г, щоб не нашкодити здоров'ю стрibuна.

Роуп-джампінг – відносно молодий напрям екстремального спорту, який полягає в здійсненні стрибка з висотних об'єктів природного та антропогенного походження з використанням професійного альпіністського спорядження. Використання альпіністського спорядження розширює коло об'єктів, які можуть бути придатними для здійснення роупджампінгу, на відміну від інших споріднених видів екстремальних стрибків. В основі здійснення безпечного стрибка покладений принцип «маятника». За рахунок принципу «маятника» та динамічності альпіністських шнурів відбувається погашення динамічного навантаження від ривка,

що дозволяє забезпечити безпеку стрибку. За певних умов роуп-джампінг дозволяє здійснювати під час польоту стрибка елементи акробатики[19].

Вінгсют – це вид екстремального туризму, у якому для збільшення площі поверхні людини, що дозволяє їй планувати в повітрі, використовується комбінезон-крило. Під час польоту парашутист рухається вперед і вниз. За 1 метр польоту вниз деякі спортсмени пролітають до 3 метрів вперед. Швидкість польоту може досягати 200 км/год. Для приземлення використовується парашут.

Параглайдінг (політ на параплані) – це відносно молодий вид екстремального туризму, що не вплинуло на його популярність. Параглайдінг – відмінна можливість поглянути на землю з висоти пташиного польоту.

Класичний парашутизм включає в себе дві вправи: перша – стрибки на точність приземлення, друга вправа – комплекс фігур у вільному падінні.

Групова акробатика має на меті побудову максимальної кількості різних фігур командою з декількох парашутистів.

Купольна акробатика полягає в побудові формацій з куполів розкритих парашутистів.

Дельтапланеризм входить до числа швидкозростаючих всесвітньо відомих видів спорту. Сьогодні налічується близько 90 тисяч дельтапланеристів по всьому світу, щороку в небо піднімається близько тисячі дельтапланеристів-новачків.

Наземні види екстремального туризму. Наземний вид екстремального туризму включає в себе широкий спектр розваг таких як мото-, авто- і піші подорожі, відвідування печерних комплексів, вело-прогулянки.

Пішохідні мандрівки включають в себе пересування групи з пункту А в пункт Б за певний проміжок часу, і подолання перешкод.

Мото- та автоподорожі спрямовані на подолання «непрохідних» ділянок (пустель, болоченості місцевості, гірських схилів) за допомогою техніки.

Кінні подорожі. Передбачають тривале знаходження в сідлі і подолання важких ділянок подорожі, представлених вузькими стежками.

Велопогулянки є найбільш складним різновидом екстремального туризму. Даний тур складає подолання не менше 500 км як рівнин так і гірських висот та стає все більш популярним, незважаючи на свою вартість.

Пішохідні походи, мото- та авто-, кінні подорожі, та велопогулянки є найбільш популярними в даному виді екстремального туризму[19].

Сендбордінг – спуск із піщаних схилів на спеціально обладнаній дошці.

Х гонки – екстремальні туристи настільки добре і універсально підготовлені, що можуть лізти на скелі, скакати на коні, сплаватися на каяку або плоту по порогах, нестися по горах на велосипеді і спускатися по мотузках під водоспадом.

Водні види екстремального туризму. Дайвінг – це підводне плавання зі спеціальним спорядженням. Щоб займатися підводним плаванням, необхідно мати набір навичок, що дозволяють вирішувати переважну більшість проблем при зануренні (втрату регулятора, регулювання плавучості і так далі)[29].

Вейкбордінг є комбінацією водних лиж, сноуборду, скейта і серфінгу. Катер буксирує рейдера, що стоїть на короткій, широкій дошці. Рухаючись на швидкості 30-40 км / год з додатковим баластом на борту, катер залишає за собою хвилю, яку рейдер використовує як трамплін.

Водні лижі – один з найвідоміших видів активного відпочинку. Це – гідна заміна гірським і біговим зимовим лижам. Такий вид спорту постійно розвивається і сьогодні залишається видовищним і популярним.

Віндсерфінг – різновид парусного спорту – перегони на спеціальній овальній дошці з вуглепластика з шорсткою поверхнею для стійкості, з плавниками стабілізаторами на нижній площині і невеликим вітрилом, що кріпиться до дошки.

Серфінг – схожий на віндсерфінг, тільки без вітрила. Власне, віндсерфінг і походить від серфінгу. За сприятливих умов можна розвивати швидкість більш 10 – 12 м за секунду.

Дайвінг – це підводне плавання зі спеціальним спорядженням. Дайвінг поділяють на три класи: 1) рекреаційний дайвінг – підводне плавання для відпочинку, обмежений глибиною 40 метрів. 2) професійний дайвінг (або комерційний),

«водолазні роботи». 3) фрідайвінг – підводне плавання на затримці дихання, дозволяє пробути під водою кілька хвилин.

Каякінг – вид спорту й також дозвілля, який полягає в плаванні на воді у вузьких довгих човнах (каяках), середньою довжиною від 2,7 до 5 метрів та середньою шириною від 50 до 80 см. Цей вид спорту розрахований на одну людину. Розрізняють три основні його напрями: слалом, родео та сплав. Слалом – це вміння маневрувати на каяці, відчуваючи шлюпку й воду; родео – виконання різних трюків на шлюпці за рахунок особливостей рельєфу ріки; сплав – водний похід гірською річкою, часто з елементами гри, де необхідно подолати перешкоди у вигляді бочок, водяних валів та інших перешкод.

Флайбордінг – це вид розваг на воді, який являє собою процес руху в повітрі на дошці. Політ відбувається за рахунок потужного напору струменя води, спрямованої в дно дошки. Невід’ємним атрибутом флайбордінга є так званий нагнітач. У його ролі виступає водний мотоцикл. За допомогою флайборда людина здатна підніматися в повітря на 10–15 метрів й опускатися під воду. У флайбордінгу можна виконувати різні трюки: сліпи, сальто, спини тощо .

Рафтинг – це захоплюючий спуск гірською річкою на каное або спеціальних плотах. Рафтинг – один з найбільш відвідуваних турів, абсолютно безпечний навіть для юних туристів. В останні роки він викликає такий значний інтерес з боку любителів екстремального відпочинку, що більшість придатних для цього туризму гірських річок було освоєно професіоналами, що пропонують рафтинг-тури практично до будь-якої точки світу.

Гірські види екстремального туризму . Альпінізм – вид спорту та активного відпочинку, що виник в Альпах, який має на меті сходження на вершини гір з наступним спуском по шляху підйому або іншим шляхом. Сьогодні альпінізм – це окрема індустрія, яка рівномірно розвивається і популяризується.

Гірськолижний туризм – різновид гірського туризму, спуск з гір з природничих сніжних схилах або спеціально підготовлених трасах на лижах. На відміну від гірськолижного спорту в гірськолижному туризмі час спуску не фіксується. З плином

років кількість бажаючих кататися на гірських лижах не зменшилася, а скоріше, збільшилася.

Сноубординг – спуск по снігу з гірських схилів на спеціально обладнаній дошці. Це більш агресивний, активний і екстремальний вид, ніж гірські лижі.

Екстремальні захоплення, пов'язані з гірськими лижами і сноубордом, можна розділити на кілька груп:

1. Фріскінг (frisking, або Freddie) – спуск по крутих невідготовлених схилах зі складним рельєфом;

2. Хеліскінг (heliskiing) – те ж саме, але з використанням вертольота як засобу доставки на гору;

3. Скітур (ski touring) – скітур, гірський туризм з використанням лиж і спеціальних кріплень для підйому в гору;

4. Лижний альпінізм – сходження на гору з метою спуску на лижах чи сноуборді (використання страховки або додаткового спорядження, крім лиж, на спуску порушує "чистоту" такого сходження);

5. «New school» – щось на зразок сноубордичного фрістайлу.

Екзотичні види екстремального туризму. Космічний туризм – за приватні кошти здійснюються польоти в космос або на навколоземну орбіту в розважальних або науково–дослідних цілях.

Кайтсерфінг – вид екстремального туризму, основою якого є рух по поверхні під дією сили тяги, що розвивається утримуваним і керованим повітряним змієм (кайтом). Займатися кайтсерфінгом можна як у горах, так і на рівнинній місцевості, обов'язковою умовою є вітер. Кайт дозволяє розвивати швидкість, що перевищує швидкість вітру, більш, ніж у двічі.

Джайлоо туризм – один з видів екзотичного екстремального відпочинку – життя в первісному плем'ї з усіма принадами кочового побуту. Пропонується сон прямо на підлозі юрти чабана, поруч з багаттям, з їжі – свіжа баранина і кумис, а також верхові прогулянки в горах і на пасовищах.

Проаналізувавши вище наведені види екстремального туризму, запропоновані декількома науковцями і взявши до уваги визначення «екстремальний туризм»

запропоноване у попередньому пункті, можна дійти висновку, що деякі види не є екстремальними, а є видами спорту і формами дозвілля.

Таблиця 1.2.

Класифікація видів екстремального туризму

Класифікація видів екстремального туризму				
Наземні види	Гірські види	Водні види	Повітряні види	Екзотичні види
Мотоподорожі	Альпінізм	Каякінг	Польоти на повітряних кулях	Космічні тури
Кінні подорожі	Спелеотуризм	Рафтинг		Навколосвітні подорожі
Велоподорожі				Джайлоо тур
				Туризм на Північному та Південному полюсах

Джерело: складено автором за [29]

Наведена класифікація видів туризму, які можна здійснювати більше однієї доби і в тій чи іншій мірі пов'язаний з ризиком.

Різноманіття видів екстремального туризму визначає і різнобічна функціональне навантаження тієї сфери життєдіяльності. При цьому різні види туризму реалізують іноді одночасно декілька функцій. Таким чином, з урахуванням різноманітності видів функцій, сфера екстремальноо туризму володіє усіма необхідними можливостями для реалізації дозвіллевих потреб особистості, ступінь задоволення яких виражається в соціокультурній ефективності екстремального туризму як галузі життєдіяльності особистості.

Традиційно туристи надають перевагу відпусткам на морі, насолоджуючись пляжним відпочинком, але є інша категорія людей, які любляють відпочивати

активно в умовах з підвищеним ризиком для життя. Саме на таких туристів орієнтуються турфірми, розробляючи маршрути експедицій і екскурсій в місця, так чи інакше пов'язані з екстримом. Особливість даного напрямлення турбізнесу така, що не одна компанія як правило не працює одноазу з декількома видами активного відпочинку. Крім того спеціалізовані на екстремальному туризмі підприємства найчастіше надають послуги або тільки Україною, або організують тури лише закордоном.

1.3. Історичні аспекти розвитку екстремального туризму

У давні часи первісні люди займалися полюванням, вели різні війни і просто намагалися вижити. Щоб повернутися з полювання, з видобутком, необхідно було бути фізично міцним і спритним. Сама природа тоді була головним тренером людей. Щоб вижити, треба було швидко бігати, влучно метати спис, мітити камені, орієнтуватися на місці, стріляти з лука і т.д. З розвитком цивілізації почали з'являтися ритуальні змагання на честь богів. Ще в четвертому тисячолітті до н.е. в стародавньому Вавилоні, проводилися подібні змагання. Починаючи з Стародавньої Греції, історія спорту стала прозорою.

Прийнято вважати, що початок розвитку екстремального туризму датується 1841 р. Коли Томас Кук організував першу туристську поїздку для 570 членів товариства тверезості з Лейстера до Лафборо. Томас Кук не просто винайшов туризм і створив першу туристичну фірму. Його заслуга куди значніше - мільйонам людей, він відкрив красу і різноманітність величезного світу.

Екстремальний туризм в окремий напрямок виокремився недавно. Його розвиток неодмінно потрібно пов'язувати з підкоренням Африки європейцями. Саме зі становленням в Африці незалежних держав стали можливі безпечні поїздки туристів і любителів екстриму на Африканський континент. Там екстримами могли випробувати на своєму досвіді переходи по пустелі та підкорити гірські вершини. Головним чинником розвитку екстремального туризму являються соціально-психологічні потреби туристів. Що пов'язано з виключно умовами часу і запитам

ринку, адже з кожним роком запити туристів, на думку багатьох дослідників і працівників тургалузі, стають все різноманітнішими, а вимоги до організації і проведення турів все більш високими у зв'язку з їх все зростаючою обізнаністю і накопиченим попереднім досвідом подорожей. Крім того, розвиток екстремального туризму часто пов'язують з розвитком індустрії відпочинку. Таким чином, якщо раніше туроператори не пропонували відпочинок в крижаних печерах, то з розвитком всієї індустрії туризму дані пропозиції стали доступні.

Активний туризм в Україні залишається невід'ємною складовою туристичної галузі і спрямований на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей людини шляхом залучення її до участі у спортивних походах різної складності та змаганнях з техніки спортивного туризму, самодіяльних туристичних подорожах, мандрівних туристичних подорожах активного характеру.

Водночас, спортивний та самодіяльний активний туризм є невід'ємною складовою вітчизняної туристичної галузі, що сприяє розвитку та поширенню активних форм відпочинку, тому має ще й рекреаційні, пізнавальні, виховні, економічні та інші функції. Розвиваючись на межі спорту і активного дозвілля в природному середовищі, активний туризм сприяє розвитку внутрішнього туризму шляхом пропаганди відносно дешевого і ефективного відпочинку, що в умовах невисоких матеріальних доходів значної частини населення країни надає йому соціально-пріоритетного значення для відповідних державних, громадських та комерційних організацій. Зменшення вартості відпочинку завдяки використанню елементів і засобів спортивного туризму і мінімізації видатків на матеріально-технічну інфраструктуру такого відпочинку порівнянно з вартістю відпочинку за традиційними організаційними формами у внутрішньому, зарубіжному та міжнародному туризмі робить його соціально доступним та економічно привабливим для пересічного громадянина і економічно вигідним для організаторів [23].

У 80-ті рр. ХХ ст. розвиток активного туризму характеризувався тим, що держава домінувала над цим громадським явищем і практично повністю визначала його основні параметри. Разом з тим, цей період мав і певні недоліки – жорстке керівництво федераціями і клубами з боку рад з туризму і екскурсій, обмеження ролі

громадськості дорадчими функціями тощо. Але ці недоліки не могли суттєво завадити розвитку активного туризму, оскільки цей розвиток постійно фінансово підтримувався.

На початку 90-х рр. минулого століття ситуація докорінно змінилася. Держава припинила опікуватися проблемами активного туризму, а також (що важливо) припинила його фінансову підтримку. Розвитком активного туризму самостійно почали займатися громадські організації, федерації спортивного туризму та туристські союзи. На жаль, відсутність фінансової підтримки з боку державних інституцій вкрай негативно відобразилась на розвитку активного туризму, розпочався період занепаду і як результат – різке падіння масовості у активному туризмі [31].

Від остаточного занепаду активний туризм був у цей час врятований ентузіастами, що залишилися у федераціях та туристських союзах, котрі не маючи фінансування, зберегли форпости туристського руху та дозволило втримали його від остаточного занепаду [24].

У цей період у багатьох регіонах туристська громадськість почала шукати вихід із скрутного становища через об'єднання громадських та комерційних інтересів. ТанDEM фінансів і громадської структури почав давати позитивні результати. Але мізерність фінансових комерційних можливостей і слабкість структури не надавали активному туризму можливостей стабільного розвивитку. Реальне ж зростання показників розвитку активного туризму в регіонах можна було спостерігати лише в тих випадках, коли до громадської структури та комерційних грошей змогли частково залучити ще й державні фінанси.

Аналіз стану активного туризму в Україні наприкінці 90-х рр. минулого століття свідчить про те, що для стабілізації ситуації та подальшого його розвитку необхідна консолідація зусиль громадськості країни у створенні потужної громадської організації як авангарду туристського руху [32].

Враховуючи існуючі реалії, з метою покращення ситуації туристсько-спортивна громадськість у вересні 2013 р. на Установчому з'їзді у Вінниці створила всеукраїнську громадську організацію – Федерацію спортивного туризму України, головним завданням якої стало всебічне сприяння підвищенню статусу активного

туризму та вітчизняної туристичної галузі. Діяльність Федерації мала слугувати всебічному гармонійному розвитку особи, зміцненню здоров'я населення, формуванню здорового способу життя, культурному і духовному розвитку громадян України. Було розроблено та затверджено Програму діяльності Федерації активного туризму України на 2013-2018 рр. Програма стала стрижнем усієї діяльності Федерації. Передбачені Програмою заходи переважно були виконані. Водночас з'ясувалось, що розвиваючи структуру організації на макрорівні, тобто на рівні територіальних осередків і створивши необхідне нормативно-правове забезпечення діяльності цієї структури, Федерація відкриває для себе безмежне поле діяльності у розбудові місцевих осередків, створенні клубної мережі, секцій активного туризму в колективах фізичної культури і, відповідно, їх інформаційному, методичному, нормативно-правовому забезпеченні [24].

Нині в осередках Федерації функціонує найбільше комісій з пішохідного туризму – 22, комісій з гірського та водного туризму – по 19, велосипедного – 15, спелеологічного – 14, лижного – 12, вітрильного – 4. Крім того, за перші два роки діяльності Федерації значно зросла кількість всеукраїнських та регіональних змагань зі спортивного туризму [37]

Слід зазначити, що в останні роки активному туризму, як ефективному засобу залучення населення до здорового способу життя, приділяється значно більше уваги з боку органів державної влади.

Таким чином, можна констатувати, що за 2014-2018 рр. активний туризм не тільки вийшов із кризової фази розвитку, а й набув визнання в регіонах, та загалом в Україні. Загальне поширення активного туризму серед різних прошарків населення переконливо свідчить, що активний туризм нині залишається фактично одним із масових видів туризму в Україні. Дослідники міжнародного туризму відмічають, що протягом останніх років намітилась тенденція до становлення активного (або пригодницького) туризму як окремого сегменту даної галузі. В Україні протягом останніх років відбуваються позитивні зрушення в даній сфері, зокрема: з'являються спеціалізовані туроператори з активного туризму, відкриваються нові об'єкти

активного відпочинку, з'являються пункти прокату та сервісу туристичного спорядження, розширюється спеціалізована база проживання.

РОЗДІЛ 2. ЕКСТРЕМАЛЬНИЙ НАПРЯМОК В СУЧАСНІЙ СФЕРІ ВІДПОЧИНКУ І РОЗВАГ

2.1. Еволюція видів екстремального туризму

Екстремальний туризм - це поєднання активного відпочинку і спорту з небезпечними пригодами, який дозволяє туристу випробувати свої можливості, подолати страхи і ефективно відпочити. Екстремальні види туризму підрозділяються на кілька напрямків - це водний туризм, наземний туризм, гірський туризм, повітряний туризм, міський туризм, пригодницький туризм, військовий туризм і екзотичний туризм[29].

Крім красивої унікальної природи і насиченою екскурсійною програмою, країна має ще один дуже вагомий плюс в очах певної категорії туристів - заслужене звання батьківщини екстремального та активного туризму.

Освоювати печери людство почало ще на зорі цивілізації. Для первісних племен печера була і будинком, і захистом від природних стихій. Тому, спелеотуризм - це не тільки спосіб отримання фізичних навантажень, але і «їжа для розуму». Невідомо, що можна знайти в черговий печері - може бути незвичайні природні утворення, а, може бути - наскальні малюнки. У печерах люди ховалися від загарбників, там же приховували від недоброзичливців безцінні скарби, тому кожен історичний період залишив свій слід в підземних і наземних печерах.

1723 рік ознаменувався світовим рекордом в дослідженні печер. Першопрохідці досягли глибини 138 метри від рівня входу в прірви Мацоха в Чехії. Подальші досягнення відбулися в 19-м столітті в Італії - в 1841 році дослідники досягли глибини 329 м. В прірви Требіч.

Такий вид спелеотуризму як дослідження печер придбав популярність тільки на початку 20-го століття, а особливо затребуваним став з середини минулого століття [42].

Вважається, що рафтинг з'явився під час війни в В'єтнамі, коли американські військові активно використовували сплави для пересування і транспортування

вантажів на свої бази. В цей же час рафтинг активно починає розвиватися в США, як один з видів екстремального відпочинку [16].

1786 - 3 ініціативи швейцарського вченого Г.Соссюра на найвищу точку Альп - вершину Монблан, піднялися М.Паккар і Ж.Бальма. Прийнято вважати, що ця подія поклала початок світовому альпінізму[13].

Появі екстриму сприяли кілька причин. Чудові природні умови: суворі високі гори, бурхливі річки, величезна кількість печер і малонаселених заповідних куточків. І, нарешті, практично повна відсутність будь-яких історико-архітектурних пам'яток.

Вживання людини в екстремальних умовах залежить від багатьох чинників: фізичного і психологічного стану, запасів їжі і води, ефективності спорядження тощо.

Екстремальний туризм має важливе соціально-економічне і медико-соціальне значення в сучасному суспільстві, функціонування якого залежить від такого фактора, як людський, і даний вид туризму є вразливою сферою діяльності людини в плані підвищення безпеки [22].

При наданні послуг екстремального туризму організаторам туру необхідно враховувати:

- спеціальну підготовку туриста, яка часто не обмежується простим інструктажем;
- навантаження на організм туриста не повинна перевищувати гранично допустимі навантаження;
- присутність ризику обов'язково, але ймовірність настання надзвичайної ситуації повинна бути мінімізована, так як в 100% випадків небезпека для життя людини повинна бути строго підконтрольною [20].

Екстремальний туризм відноситься до найбільш небезпечних видів туризму. Найбільш поширені види небезпек в екстремальному туризмі можна класифікувати за своєю природою явища і ролі туристів у виникненні небезпечної ситуації:

- 1) травмонебезпека – результат переміщення механізмів і предметів (каменепаді, сходження лавин і т.д.), несприятливих ергономічних характеристик спорядження, небезпечних атмосферних явищ;

- 2) вплив навколишнього середовища - небезпека прояви несприятливих погодних умовах (повінь, землетрус, цунамі);
- 3) пожежна небезпека;
- 4) біологічний вплив - ризик укусів тварин, отруйних комах, переносників інфекцій, потрапляння в людський організм ядовитих мікроорганізмів;
- 5) психофізіологічні навантаження - ризик виникнення фізичних і нервово психічних перевантажень у туристів під час проходження важких, небезпечних ділянок маршруту;
- 6) небезпека ультрафіолетового і радіаційного випромінювання, хімічний вплив, токсичну, draжливе, сенсibiliзуюче вплив;
- 7) підвищена запиленість і загазованість;
- 8) специфічні фактори ризику - можливість виникнення на маршруті природних і техногенних катастроф, поганий технічний стан об'єктів матеріально-технічної бази туризму, низький рівень підготовки обслуговуючого персоналу, інструкторів, недостатнє інформаційне забезпечення на маршруті [2].

Класифікація факторів ризику і характеристик небезпек, типів нещасних випадків з усіх видів туризму необхідна для розробки системи профілактики.

Заходи профілактики для об'єктивних небезпек: аналіз інформації про ймовірність виникнення небезпечних ситуацій в різних аспектах (тимчасовому, географічному), розробка алгоритму поведінки людей і дій при виникненні найбільш ймовірних небезпечних ситуацій, відпрацювання цього алгоритму з гідями-провідниками і туристами.

Заходами запобігання для суб'єктивних небезпек є: детальна розробка туристичного маршруту, його графіка і режиму, тактики подорожі, вимог до підготовки туристів, відбір гідів-провідників і спорядження, навчання туристів навичкам порятунку в небезпечних ситуаціях [28].

З метою здійснення практичної роботи по підвищенню безпеки туристів, надання їм допомоги і захисту в екстремальних ситуаціях суб'єкти туристичної діяльності, що спеціалізуються на організації туристичних подорожей з використанням активних форм пересування туристів, створюють

контрольно-рятувальну службу (КРС), яка взаємодіє і погоджує свої дії з органами охорони здоров'я, зв'язку, внутрішніх справ, транспорту, лісового і водного господарства, гідрометеорологічної службою, органами цивільної оборони та туристично-спортивними організаціями. [10]

Для формування ефективної системи підвищення безпеки туристів у сфері розвитку індустрії екстремального туризму в Україні необхідно розробити комплекс конкретних організаційних заходів, пов'язаних з розвитком кадрового потенціалу, інфраструктурою і матеріально-технічним забезпеченням; єдині стандарти підготовки туристів; удосконалити структуру управління і нормативну базу; створити і розвивати інформаційну політику; впровадити механізм страхування відповідальності туристів-екстремалів і системи моніторингу якості послуг і ресурсів екстремального туризму. Усе вищезазначене необхідно зробити за допомогою сукупності експертних і статистичних методик, а також індексних і інтегральних показників, що характеризують результативність, тобто частку екстремального туризму і його видів в регіональному туристичному продукті [33].

Розробка і обґрунтування методичних і практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення безпеки туристів у сфері організації екстремального туризму в Україні сприятиме залученню більшої кількості туристів, а також раціонального використання та збереження культурно-історичної та природної спадщини України на основі формування конкурентоспроможного туризму, що відповідає міжнародним стандартам екстремального туристського продукту, забезпечення досягнення світового рівня розвитку туризму, ефективність функціонування якого активізуватиме підприємницьку та інвестиційну діяльність, створення додаткових робочих місць, збільшення дохідної частини держаного бюджету, підвищення рівня життя населення [5].

2.2. Подорожі навколо світу

Навколосвітня подорож — подорож, маршрут якої в системі відліку, пов'язаної з Земною кулею, огинає земну вісь, пересікає всі меридіани і завершується в вихідній точці [6].

Перше в світі кругосвітнє плавання тривало три роки, Магеллану воно коштувало життя. 6 вересня 1522-го єдине з п'яти судів експедиції - шхуна «Вікторія» - повернулося в Іспанію. Їм командував уродженець Баскії Хуан Себастьян Елькано. З 237 членів екіпажів п'яти кораблів назад повернулися лише 18.

Подорож Магеллана зовсім не замислювалося як навколосвітню. Мореплавець намір досягти індонезійського архіпелагу Молуккських островів в обхід Османської імперії, яка утримувала монополію на торгівлю індійськими спеціями. Молуккські острови, які називали тоді Островами Спецій, обіцяли Іспанії більший прибуток.

У 1513 Васко Нуньєс де Бальбоа, пройшовши Панамський перешийок, побачив Тихий океан, який він назвав Південним морем. З тих пір протоку в нове море шукало кілька експедицій. Магеллану вдалося в 1520 році знайти протоку, який тепер носить його ім'я.

Перш за все експедиція Магеллана довела правильність гіпотези про кулястість Землі і неподільності океанів, що омивають сушу [40].

Багато хто мріє відправитися навколо світу. Але здійснюють це мало хто.

Критерії істинного кругосвітньої подорожі Книги рекордів Гіннеса:

- Починається і закінчується в одній точці.
- Рух в одному напрямку, переважно постійне.
- Повинно перетинати дві протилежні точки на різних сторонах Землі.
- Подолання дистанції повинна перевершити довжину екватора – 40 075 км [15].

Нині багато великих компаній пропонують найрізноманітніші ціна подорожі залежить від певних критеріїв: країни відвідування, кількість дні, вид транспорту, розміщення і ін.

Сьогодні люди мають можливість здійснити навколосвітню подорож без підготовки. Найпростіший варіант – але і найдорожчий, від сорока тисяч євро – на

круїзному ланері. Все що необхідно, це лише оплатити тур, а про все необхідне подбає круїзна компанія. Ще один спосіб – літаком. Можна самостійно планувати подорож, купувати квиток на літак, бронювати номери в готелях, скласти список цікавих місць для відвідування. Але можна скористатися і готовими турами. І , звичайно найдешевший спосіб – пересування по суші: потяги, автостопа, автобуси і тд. Кожен спосіб має свої переваги і недоліки, які необхідно знати перед тим як відправитися у подорож.

Круїзний лайнер. Нині даний вид туризму визнаний найбезпечнішим у світі. Круїзні компанії пропонують найрізноманітніші тури тривалістю від 25 до 250 днів. У вартість входить місце в каюті, харчування у ресторані лайнеру, розваги, спортзал, дитячі кімнати, доставка багажу від порту до каюти і назад. Чим дорожчий тур і більший лайнер, тим різноманітніше варіанти послуг в дорозі. Наприклад на великих лайнерах є платні послуги такі як додаткове харчування, відвідування караоке і нічних клубів, модні проспекти з магазинами сувенірів, одягом і взуття, тд. Зупинки судна здійснюють зазвичай у великих туристичних містах. Пасажирам дається достатньо часу, щоб оглянути місцеві пам'ятки і навіть з'їздити на екскурсії.

Літаком. Більш бюджетний варіант для навколосвітньої подорожі - перельоти. Не всі знають, що існують кругосвітні квитки RTW (Round the World), в цьому маршруті може бути від 5 до 15 стикувань - тобто пунктів, де ви можете залишитися більше, ніж на одну ніч. Діє він 1 рік. Ви відразу бронюєте всі квитки і зупинки, і напрям має бути одне: або зі сходу на захід, або із заходу на схід. Країна вильоту збігається з країною прильоту. Якщо ви пропустили один з рейсів, всі наступні анулюються. Купити такі квитки можна у великих об'єднань авіакомпаній, на даний момент їх 3: Star Alliance, Oneworld і SkyTeam. У кожного з них умови свої, і з ними варто ознайомитися на сайті компанії. Ціни варіюються від 2500 \$ до 8000 \$. Вигідніше купувати квитки RTW не у самих альянсів, а у сторонніх планувальників подорожей, наприклад AirTreks. Цей сервіс може скласти маршрут по квитках від різних альянсів, вибираючи найдешевші, і обмежень там менше. Такий варіант для тих, хто не любить несподіванок. Вся подорож буде розплановано заздалегідь.

Наземний транспорт. Найбюджетніший і непередбачуваний спосіб подорожувати. Не всім сподобається ідея голосувати на трасі з рюкзаком і спати в наметі. Зате тут ви абсолютно нічим не обмежені - повна свобода дій! Яку б дорогу ви не вибрали, саме вона і буде "правильною". Однак, в такій поїздки відповідальність за ваше життя буде повністю на вас. Ні гіда, ні туроператора, яким можна написати лист і поскаржитися. А значить, і готуватися до неї потрібно ретельніше. Величезна кількість інформації: списки, чек-листи, Лайфхак, гіді і ще купа всього цікавого.

Проаналізувавши поради блогерів, які здійснювали навколосвітні подорожі, програму «Орел та Решка» та з власного досвіду у подорожах було розроблено підготовку та поради до навколосвітніх подорожей.

Підготовка навколосвітньої подорожі. У побудові маршруту в першу чергу необхідно орієнтуватися на свої переваги, бюджет і доступний час.

Підготовку до навколосвітньої подорожі краще почати заздалегідь, детально вивчити маршрутну мережу авіакомпаній, підписатися на розсилку перевізників, вивчити вартість внутрішнього транспорту. В одних країнах вигідніше пересуватися на таксі, в інших орендувати машину. Чим раніше почати будувати маршрут, підбирати місце розміщення, квитки на літак, потяг і інші види транспорту, тим більша ймовірність заощадити. Так само потрібно бронювати і викуповувати квитки поступово, в такому випадку є ймовірність що ви потрапите на знижку і купите квиток не за повну вартість.

Поради до навколосвітньої подорожі.

- Якщо купувати одразу готовий тур авіакомпаній, вийде в рази дорожче і турист буде прив'язаний до маршруту, до групи і певним перевізникам.
- Не варто купувати авіаквитки впритул. Але варто врахувати, що при покупці заздалегідь можливі неодноразові зміни в розкладі. На рейси лоукостерів, як правило, вигідніше купувати квитки за півтора-два місяці до вильоту.
- Список речей для навколосвітньої подорожі мало чим відрізняється від звичайного переліку необхідного в короткостроковому подорожі: аптечка, предмети особистої гігієни, зручне взуття, одяг для прохолодною і теплої погоди.

- Не потрібно відкладати підготовку до останнього моменту. Адже чим більше часу ви витратите на збори вдома, тим менше часу піде на організаційні питання в самій подорожі.
- Варто вивчити правила оформлення і подачі документів на візи. Краще робити все самостійно, якщо, звичайно, мова не йде про складні візи. Наприклад, існують країни, куди візу без посередників оформити складно - наприклад, Туркменістан, Бутан чи Японія. Також є держави, куди простіше все-таки отримати візу через посередників через низьку вартості їх послуг (Китай) або куди отримати візу неможливо без покупки туру.
- Організувати повністю безвізову навколосвітню подорож зараз неможливо через особливості авіамаршрутів (транзиту в аеропортах США, Австралії чи Канади не існує). Мінімальний необхідний набір - віза США і Шенген.
- Перед подорожжю необхідно повідомити своєму банку, що у вас заплановано навколосвітню подорож. В іншому випадку банк може заблокувати карту, за підозрілі операції. Так само при собі потрібно мати sim-карту до якої прив'язана карта, що б при необхідності банк зміг з вами зв'язатися.
- Немає потреби купувати TravelSIM або в кожній країні нову sim-карту. Краще підключити роумінг у свого оператора, або користуватися Wi-Fi з'єднанням в готелях, кафе або ресторанах.

Онлайн-сервіси, які стануть в нагоді при плануванні навколосвітньої подорожі:

- Rome2rio.com — планування транспорту у складних поїздках.
- Visalist.io — інтерактивна карта візових вимог.
- goeuro.com — агрегатор автобусних і залізничних квитків по Європі.
- Skyscanner.com — пошук квитків із перемиканням країн.
- Google Trips — планування дня по місту.

2.3. Космічні подорожі

Космічний туризм – за приватні кошти здійснюються польоти в космос або на навколоземну орбіту в розважальних або науково–дослідних цілях.

В області сучасного світового туризму поступово, але досить активно розвивається новий креативний напрям – космічний туризм. Це поняття має на увазі під собою надання можливості одній людині або в складі групи вчинити космічні подорож. На даний момент організацій, що надають такий оригінальний вид послуги, не так вже й багато по всьому світу. І всі вони працюють за стандартною, налагодженою схемою: оплата, підготовка, політ.

У далеких 1960-х, незабаром після запуску на орбіту першого супутника, а потім і космонавтів, все досить швидко повірили - космос покірний. С.П. Корольов (радянський вчений, конструктор і організатор виробництва ракетно - космічної техніки та ракетної зброї СРСР, основоположник практичної космонавтики) жартома, говорив, що люди почнуть літати в космос за профспілковими путівками. Бурхливий розвиток космонавтики переконувала багатьох у тому, що так воно і буде. Незабаром після польотів Ю.А. Гагаріна і Г.С. Титова на орбіті вже курсували "багатомісні" кораблі з екіпажем з 2 - 3 чоловік. У 1965-му Леонов вперше вийшов у відкритий космічний простір. У 1969-му перший людина ступила на поверхню іншої планети, ще через рік по Місяцю вже подорожував "Місяцехід", передаючи щодня і навіть якось буденно знімки місячних ландшафтів. Спочатку 1970-х на орбіті Землі з'явилися космічні станції.

Однак саме в тих же 1970-х це розвиток, як може здатися, закінчується. Станції як літали по навколоземній орбіті, так і продовжували літати. Змінювалися лише їх назви та імена мешканців. Всі розуміли, що там проводяться важливі експерименти, але нюанси недоступні для неспеціалістів.

У підсумку ж вируючий ентузіазм колишніх років змінилося охолодженням до космічної темі в цілому. Прийшло усвідомлення того, що романтична епоха перших польотів завершена. Насправді ж розвиток "космічних" подій було направлено в русло інтересів двох наддержав, що змагалися на Землі і тому занурених в турботи,

вельми далекі від організації масових "круїзів" на інші планети. Їм потрібен був космос військовий і космос науковий.

Сьогодні, коли гострота "великої космічної гонки" знята, а держава готова "посунути" і дати простір приватній ініціативі, допустивши в космічну галузь приватні кошти, зів'ялі мрії про космічні подорожі зможуть отримати нові можливості для розквіту. Космос незабаром може перетворитися з об'єкта наукового дослідження в одне з провідних напрямків туризму. Тому коштувати сподіватися, що в найближчому майбутньому, космос стане доступнішим [4], [18].

В даний час єдиною використовуваною метою космічного туризму є Міжнародна космічна станція (МКС). Це найграндіозніший міжнародний проект нашого часу, споруджене спільними зусиллями багатьох держав. Це, по суті, цілий житловий квартал в безмежному зоряному океані, в декількох сотнях кілометрів від планети Земля. І перший двадцятитонний "цегла" в будівництво незвичайного позаземного комплексу заклали Росія і США. Це сталося в кінці 90-их років минулого століття.

Загальна маса МКС при повному розгортанні становить ні багато, ні мало - близько 400 тонн. Обсяг герметичних відсіків - 1100 кубічних метрів. Це приблизно десять двокімнатних московських квартир, або як би цілий під'їзд п'ятиповерхового будинку. Для такого житлового комплексу, тим більше оснащеного величезною кількістю апаратури, наукового обладнання, потрібно багато електроенергії. І проектувальники передбачили це. Потужність всієї системи енергоживлення становить 110 кіловат.

У 1989 і 1990 роках в космос полетіли перші комерційні космонавти Тохіро Акіяма (Японія) і Хелен Шарман (Великобританія), вони зробили польоти на радянську орбітальну станцію Мир на космічних кораблях Союз ТМ-11 / Союз ТМ-10 і Союз ТМ-12 / Союз ТМ-11 по приватно-фінансованим недержавним проектам телекомпанії TBS і «Джуно» (консорціум британських компаній).

Список космічних туристичних подорожей

№	Імя подорожуючого	Період у космосі	Вартість
1.	Денніс Тіто	28 квітня 2001 – 6 травня 2001	\$20 млн.
2.	Марк Шаттлворт	25 квітня 2002 – 5 травня 2002	\$20 млн.
3.	Грегори Олсен	1 жовтня 2005 – 11 жовтня 2005	\$20 млн.
4.	Ануше Ансари	18 вересня 2006 – 29 вересня 2006	\$20 млн.
5.	Чарльз Сімоні	7 квітня 2007 – 21 квітня 2007	\$35 млн.
		26 марта 2009 – 8 квітня 2009	\$35 млн.
6.	Річард Герріот	12 жовтня 2008 – 24 жовтня 2008	\$30 млн.
7.	Гі Лаліберте	30 вересня 2009 – 11 жовтня 2009	\$35 млн.

Джерело: побудовано на основі джерела [6]

На даний момент найбільш популярна компанія Virgin Atlantic Airways, вона займається створенням SpaceShipOne і SpaceShipTwo. Це приватні пілотовані суборбітальні космічні кораблі багаторазового використання. Також свої перші льотні випробування пройшов літак-носій WhiteKnightTwo. Компанія Virgin Galactic збирається створити всього 5 космолетів і літаків-носіїв. Після успішних тестових польотів можна буде робити перші комерційні польоти.

Компанія Space Island Group в перспективі планує побудувати на орбіті ціле місто з зовнішніх паливних сховищ шатлів. Ці величезні резервуари, об'ємом близько 3 000 куб. метрів, які планується модифікувати з урахуванням потреб мешканців, отримали назву "жеоди" (від англ. Geode - порожнина в гірських породах). Проект включає в себе два види станції - Zero-Gravity Stations і Partial-Gravity Ring Stations. Перший варіант вимагає наявності одного жеода і більше, а другий - не менше 12.

Компанія Ansari X prize створена на приватні пожертвування. В її завдання входить виготовлення дешевого виду транспорту для польотів в космос. Для якнайшвидшого досягнення цієї мети був оголошений міжнародний конкурс з призовим фондом в 10 млн. Доларів. Конкурс мав на ідею створення космічного туризму, що належить не державі, а приватній особі [18].

У розвитку космічного туризму існують свої проблеми.

Своєю появою вони зобов'язані особливостям сформованого аерокосмічного ринку. Сьогодні дохід приносить непілотовану космонавтика - запуски супутників зв'язку, навігації, космічних наукових платформ, які забезпечують комерційні інтереси замовників. Це прибутково навіть у нас. А ось пілотована космонавтика поки збиткова всюди.

Космонавтика - це дуже витратна річ, і очікувати від космічних досліджень якийсь прибутку або елементарно окупності досить проблематично.

Приватна космонавтика є дуже ризикованою, як комерційно, так і технічно. Суборбітальні польоти на крилатих космічних апаратах справа дуже небезпечне. Вони і самі заявляють, що перш ніж перейти на комерційне використання, необхідно здійснити близько 30 випробувальних польотів. космічний туризм подорож [41].

Інша вельми серйозна проблем розвитку стоїть на шляху реалізації деяких проектів. З одного боку, туристичні компанії не можуть не привертати мільярдні прибутки і можливості створення на орбіті десятків тисяч нових робочих місць, а з іншого на освоєння космосу людиною існує державна монополія, що неабияк обмежує в цій області приватну ініціативу. На думку американських фахівців, дана проблема може бути вирішена двома шляхами, які отримали назву "приватизація" і "комерціалізація" космосу. "Приватизація" означає, що космічні станції і кораблі будуть в даному випадку належати приватному сектору, а роль держави буде зведена до своєї ролі клієнта. "Комерціалізація" ж передбачає, що приватні компанії зможуть тільки орендувати, укладати лізингові угоди або брати участь у використанні систем, що повністю належать уряду і контролюваних ним.

SpaceX анонсувала відправку 4 туристів в "глибокий космос"

Компанія Ілона Маска вступила в партнерство з американським космічним туроператором Space Adventures, щоб здійснити туристичний політ за 100 млн доларів не пізніше 2022 року.

SpaceX, що належить Ілону Маску, підписала угоду про співпрацю з американською космічною туристичною компанією Space Adventures, щоб відправити 4 чоловік в таку далеку космічну подорож, яке ще ніхто з туристів не

скоював, оголосили учасники партнерства в середу, 19 лютого. Цей політ повинен відбутися не пізніше 2022 року і буде коштувати не менше 100 мільйонів доларів, точна ціна невідома.

Туристи полетять на космічній капсулі SpaceX Crew Dragon ("Екіпаж Дракон"), яку виводить в космос ракетоносій Falcon 9. Капсула відправиться в два-три рази далі від Землі, ніж розташована орбіта Міжнародної космічної станції (приблизно 400 км.). Туристи зможуть вибрати тривалість поїздки.

Капсула Crew Dragon була розроблена для транспортування астронавтів на МКС, тому комфорт усередині капсули обмежений: для всіх пасажирів передбачено спільний простір для сну і гігієни площею 9 кв.м. Перед вильотом майбутні космічні туристи повинні будуть пройти курс тренування в США.

У мережі з'явилася інформація про політ Тома Круза в космос. Голлівудський актор Том Круз в жовтні 2021 відправиться на кораблі Crew Dragon на орбіту для зйомок першого в історії людства художнього фільму, знятого в космосі

У травні цього року стало відомо, що Круз разом з компанією Ілона Маска SpaceX і Американським аерокосмічним агентством NASA працюють над створенням першого в історії людства бойовика, знятого в космосі.

Виробничий бюджет картини оцінюється в 200 мільярдів доларів, більшу частину витрат візьме на себе студія Universal [35].

Сьогодні лише декілька компаній надають послуги з космічного туризму, а саме Blue Origin, XCOR Aerospace, Virgin Galactic. Слід зазначити, що головним мотивом під час вибору космічного туризму є соціальнопсихологічні фактори – бажання пізнати незвідане, покращити власний імідж серед оточення, розважитись і отримати нові відчуття тощо [43].

РОЗДІЛ 3. ЕВОЛЮЦІЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКСТРЕМАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ І СВІТІ

3.1. Перспективи розвитку екстремального туризму у світі

Криза туризму, пов'язана з коронавірусом – одна з найважчих випробувань для світової туристичної галузі за десятиліття. Очевидно, що це питання сприйняття, і очевидно, що реальні втрати від того, що відбувається зараз просто неможливо оцінити, тому що невідомо, коли все закінчиться. Але не зважаючи на пандемію при можливості туристи всеодно подорожують тим самим піддаючись ризику.

Досвідчені експерти в сфері туризму стверджують, що відновлення після коронавірусу займе кілька років, причому не тільки через можливість нової хвилі епідемії, але і через нерівномірність ситуації з вірусом в різних країнах. Чекати відновлення виїзного туризму можна ще багато місяців, навіть орієнтуючись на терміни обмежень, введені деякими країнами. А першим почне відновлюватися внутрішній туризм.

Паралельно через страх перед великими скупченнями людей виросте популярність екологічних маршрутів, лісових походів, вилазок на природу і тому подібних видів відпочинку. Разом ці два фактори можуть привести до вибухового зростання активного туризму з наметами і в кемпінгах, до масового повернення "дикунів" на пляжі, береги великих річок і в інші привабливі для туристів місця.

UNWTO звернулися до світових урядів з проханням підтримати індустрію, в якій задіяні мільйони працівників, а в деяких країнах вона є основою економіки.

В організації нагадали, що в квітні туристичні поїздки по всьому світу скоротилися на 97%, в березні - на 55%. У період з січня по квітень 2020 року турсектора втратив \$ 195 млрд за рахунок скорочення поїздок на 44% [45].

Очевидно, що після довгого і виснажливого висиджування в квартирах туристи негайно захочуть відправитися в подорожі, як тільки у них з'явиться така можливість. До моменту відкриття кордонів в галузі накопичиться величезний відкладений попит.

С психологічної точки зору екстремальний спорт, виконуючи рекреативну функцію, стає способом отримання унікального досвіду, небачених переживань і відчуттів, стабілізатором і захистом від буденності буття або навпаки вихору змін, які несе майбутнє. Ці переживання, як відображення потреб суб'єкта, завжди пов'язані з змістом конкретного актуального відрізка екстремальної діяльності. А досягнення особистого максимального результату в ньому є тим захопливою досвідом, заради якого люди біжать по пустелі, деруться в гори, перетинають океани, стрибають у прірву і роблять ще масу того, що, на погляд дилетанта і обивателя, нормальна людина робити не стане.

В даний час мотивація захоплення екстремальними видами спорту найрізноманітніша. Однак справжніх прихильників цього напрямку, трохи, і їх філософія занять саме екстримом, і це підтверджують психологи, є вираженням світовідчуття інтелектуалів в спорті. Це не означає, що в інших напрямках спортивної активності немає творчих розробок. Але саме сфера екстремального спорту (частина її, де над спортсменами не тяжіють жорсткі формалізовані правила, режим, нав'язаний ззовні, а не є внутрішньою потребою особистості, освоєння маргінальних просторів і використання їх для тренувань і т.п.) є благодатним ґрунтом для різних спортивних інновацій та самореалізації особистості спортсмена як члена суспільства

Екстремальний туризм - один з найперспективніших видів туризму, який привертає до себе все більше людей. З'являються нові місця для активного відпочинку, як штучні, наприклад гірськолижні курорти, так і місця, створені природою, про які люди раніше і не підозрювали. Цікаво те, що для більшості курортів, що пропонують екстремальні тури, це є основною статтею їх доходу. З кожним роком туроператори розробляють все нові екстремальні туристичні маршрути [38].

У порівнянні з Україною екстремальний туризм в інших частинах світу - у Східній Азії, в Європі, в Північній Америці - розвинений в досить високого ступеня. Жителі Європи і особливо Північної Америки навіть відносять екстремальний туризм до найбільш популярних видів спорту. До того ж доходи у населення цих частин світу

значно вище, ніж в Україні, тому там екстремальним туризмом можуть займатися майже всі бажаючі [27].

Екстремальний туризм, що набирає силу в усьому світі, відноситься до спеціальних видів пригодницького туризму. Отже, однією з головних перспектив розвитку цього різновиду туризму є комбінування різних видів туризму в одній подорожі.

3.2. Перспективи розвитку екстремального туризму в Україні

Розвиток екстремального туризму в Україні суттєво впливає на такі сектори економіки, як транспорт, торгівля, зв'язок, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів народного споживання, і є одним із найбільш перспективних напрямків структурної перебудови економіки.

За підрахунками Всесвітньої Туристичної Організації, у 2016 році за кількістю прибуття іноземних туристів Україна потрапила до 30-ки країн, найпривабливіших для іноземних туристів, зайнявши 27 позицію. Країну відвідало 5,8 млн. осіб, що становить близько 1% від світових туристичних прибуттів. А в 2017-му, за даними Світового банку, Україна успішно піднялася на 25 позицію. В 2018-му зберегла цю позицію, за попередніми оцінками. За прогнозними розрахунками щодо розвитку в'їзного туризму в Україні до 2005 року, його чисельність зросла до 9,3 млн. осіб; у 2014 році – 8,1 млн. осіб; то прогноз на 2020 рік складав 15,0 млн. осіб, але з теперішньою ситуацією в країні і світі туризм в 2020 році відчув сильне потрясіння [26].

За даними Мінекономрозвитку, в 2018 році Україну відвідало понад 14 млн туристів. Обсяг податкових надходжень від туристичного бізнесу в державний і місцевий бюджети склав 4,2 млрд грн. Даних за 2019 рік у відкритих джерелах зараз немає [45].

Аналізуючи перспективи розвитку екстремальної туристичної індустрії в Україні на наступні десять років, перш за все, необхідно підкреслити, що екстремальний туризм – це та сфера економіки і життєдіяльності суспільства, яка

інтегрує практично всі галузі. Саме такий чинник визначає позицію, яку посідає екстремальний туризм у світовій економіці. Саме цей фактор повинен стати головним у формуванні нового державного підходу до екстремального туризму як галузі, пріоритетний розвиток якої позитивно впливатиме на економічний і соціальний стан країни в цілому, стимулюватиме ряд важливих галузей економіки, сприяти зміцненню нового позитивного іміджу України на світовій арені.

Стратегічною метою розвитку туристичної індустрії в Україні можна визначити створення конкурентоспроможного на світовому ринку туристичного продукту, здатного максимально задовольнити туристичні потреби населення країни, забезпечити на цій основі комплексний розвиток територій та їх соціально–економічних інтересів при збереженні екологічної рівноваги та історико–культурного довкілля.

Програма дій, зорієнтована на досягнення цієї мети, має бути синхронізованою із загальними темпами становлення ринкових механізмів і співвідносною з політикою структурних реформ в економіці. Вона повинна також враховувати накопичений досвід розвитку туризму у світі, що створює сприятливі умови доопрацювання та розроблення відповідної нормативно–правової бази туризму [25].

Нарощування темпів та підвищення ефективності роботи підприємств сфери екстремального туризму, становлення туристичної галузі як однієї з провідних галузей вітчизняної економіки стримується невирішеністю низки питань, розв'язання яких потребує державного регулювання та підтримки виконавчих органів влади.

Перспективний розвиток екстремального туризму в Україні суттєво вплине на зайнятість населення. Якщо в 2015 році кількість працівників у туристичній галузі складала 169 тис, чол, а зайнятість в туризмі з урахуванням інших галузей та тимчасової зайнятості протягом активного туристичного сезону – 2,79 млн. осіб, то прогноз на 2020 рік складає, відповідно, 220 тис. осіб і 3,63 млн. осіб [12].

Під час Коронавірусної кризи туризм постраждав найбільше. Представники галузі відзначають, що по всій країні закрито понад 7 тис. Турагентств. Велика проблема туристичного бізнесу в тому, що цій сфері буде важче відновитися після спаду пандемії.

Подальший розвиток демократії, політична стабільність, визначення пріоритетних напрямків економічного розвитку, майбутній вступ України до ЄС – все це забезпечить створення високоприбуткової екстремальної туристичної галузі, яка задовольнить потреби внутрішнього та міжнародного туризму, з урахуванням природно–кліматичного, рекреаційного, соціально–економічного та історико–культурного потенціалу країни, її національних особливостей.

Важливими факторами, що впливатимуть у подальшому на розвиток ринку туризму, є демографічні зміни, матеріальний та соціальний стан населення, рівень освіти, тривалість відпустки, професійна зайнятість та багато інших чинників.

Демографічна структура населення України та аналіз вікових груп, які найбільше подорожують, ще раз підтверджують, що в Україні найбільш активна частина населення – від 30 до 40 років, на відміну від економічно розвинених країн, де люди старшої вікової групи, 55–60 років, відіграють все більш важливішу роль у екстремальному туризмі. Тільки в 2017 році у світі зареєстровано майже 120 млн. прибуттів, здійснених людьми старшого віку [8].

Одним із найважливіших чинників, що впливає на розвиток як внутрішнього, так і екстремального туризму, є добробут населення. Існує чіткий зв'язок між тенденцією розвитку туризму, загальним економічним розвитком і особистими доходами громадян. Туристичний ринок дуже відчутний до змін в економіці. За стабільних цін зростання особистого споживання на 2,5% збільшує витрати на туризм на 4%, а зростання особистого споживання на 5% – на 10%.

В майбутньому населення України характеризуватиметься як таке, що має підвищену якість життя. Відпочинок, подорожі, екстрим стануть основними елементами, які заповнять вільний час людини [9].

На думку експертів до екстремального туризму долучаються люди різного віку і професій, що мають різне сімейне і суспільне становище, істотно відрізняються рівнем культури і фізичного розвитку. Деякі зарубіжні фахівці пояснюють феномен екстремального туризму зміною моралі і смаків.

Сучасна туристична індустрія – один з найбільш швидкозростаючих секторів світової економіки, який розглядається як самостійний вид економічної діяльності, і

як міжгалузевий комплекс. Робота туристичного ринку впливає на діяльність майже 40 галузей економіки країни та 10-15% населення нашої країни. Однак, незважаючи на жвавий науковий інтерес вчених, досі залишаються невирішеними питання, які гальмують розвиток внутрішнього туризму.

Туристична індустрія в Україні та в усьому світі розвивається дуже швидко. У березні 2017 року була прийнята «Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року», метою якої є створення сприятливих умов для активізації розвитку туризму та курортів. Слід зазначити, що об'єктивно наша країна має всі передумови для інтенсивного розвитку вітчизняного та закордонного туризму, але на тлі світового туризму Україна виглядає досить скромно. Причинами цього є багато проблем, які гальмують розвиток туристичного бізнесу в Україні: низька якість туристичної інфраструктури, практично немає кваліфікованих кадрів, недосконалість законодавчої бази та правового регулювання, транспортна проблема, складна політична ситуація тощо [34].

Також відносно недавно почали здійснюватися круїзи в Арктику і Антарктику. І все більше охочих хочуть побувати в екстремальних кліматичних умовах і подивитися на екзотичних тварин, наприклад пінгвінів.

Резюмуючи вищесказане, очевидно, що екстремальний туризм дуже цікавий, захоплюючий вид відпочинку і з кожним роком стає все більш популярним серед різних верств населення і продовжує розвиватися і оновлюватися, незважаючи на свою вартість.

3.3. Дослідження попиту потенційних споживачів послуг екстремального туризму

Туризм як галузь господарства – найбільш поширене твердження про туризм. Ще одним розповсюдженим твердженням є таке: туризм – це міжгалузевий комплекс, або ринок, де панує туроператор, який з продукції різних галузей і формує туристичний продукт.

Сегментація ринку є один з методів маркетингових досліджень, що застосовується фірмою при аналізі споживачів її продукції в залежності від специфіки якісної структури їхнього попиту.

Вкрай складно задовольнити потреби в туристичній послугі та запити всіх без винятку споживачів, так як у кожного з них є певні відмінності у смаках, перевагах тощо. Тим не менш, туристів (споживачів туристичних послуг) можна згрупувати за деякими ознаками. Люди в таких групах - сегментах ринку - приблизно однаково реагують на діяльність турорганізації-продавця.

При виборі споживчих сегментів фірма вирішує, які сегменти визначають найбільші можливості для неї, на яку кількість сегментів вона повинна орієнтуватися. У світовій практиці перспективним вважається той сегмент, який налічує приблизно 20% покупців даного ринку, що купують 80% товару, пропонованого фірмою.

Метод сегментації ринку є прийнятним тим, що фірмі не потрібно здійснювати масове виробництво і витратити великі кошти на рекламу, вона досягає успіху за рахунок спеціалізації та орієнтації на свого споживача. Тому метод сегментації ринку є особливо поширеним серед малих і середніх за розміром підприємств.

Було розроблено та проведено анкетування серед 20 респондентів молодого віку щодо питання можливостей розвитку екстремального туризму в Україні, отримано наступні дані.

Таблиця 3.1

№	Питання	Варіанти	
1.	Чи любите Ви подорожувати?	1. Так	
		2. Ні	
2.	Чи знаєте Ви про екстремальний туризм?	1. Так	
		2. Ні	
3.	Хотіли б Ви здійснити екстремальний тур?	1. Так	
		2. Ні	
4.	Яку пору року Ви оберете для екстремальної подорожі?	1. Літо	
		2. Весна	
		3. Осінь	
		4. Зима	

5.	Який тур Ви оберете для екстремальної подорожі?	1.	Індивідуальний	
		2.	Груповий	
6.	Який напрям Ви оберете для екстремальної подорожі?	1.	Україною	
		2.	Закордоном	
7.	Країни котрого континенту Ви оберете для екстремальної подорожі?	1.	Американського	
		2.	Європейського	
		3.	Австралії та Океанії	
		4.	Азії	
		5.	Африки	
8.	Який екстремальний вид подорожі Ви оберете?	1.	Спелеотур	
		2.	Рафтинг	
		3.	Альпінізм	
		4.	Каякінг	
		5.	Джайлоо тур	

На поставлене питання: «Чи любите ви подорожувати?», від 100% респондентів було отримано відповідь «Так», також було виявлено той факт, що усі опитані готові до того, аби спрямувати значну суму власних коштів на забезпечення своєї подорожі.

Відвідування найвизначніших пам'яток світової культури та історії – звична справа для більшості туристів, які бажають дізнатися щось нове про конкретний регіон. Однак світова статистика свідчить, що нині, зростає зацікавленість у подорожах з екстремальним характером. Як підтвердження можна навести данні проведеного опитування, що демонструють обізнаність стосовно екстремальних видів туризму. Так, 90% опитаних мають уявлення про екстремальні подорожі, де турист має можливість сповна ознайомитися з колоритом певної місцевості завдяки незвичним для нього діям, ритуалам.

Згідно з результатами дослідження, можна відстежити бажання більшості опитаних (70%) відвідати екстремальні тури. (Додаток А)

Оцінюючи сезон для підготовки туру, варто зазначити, що пора року неабияк впливає на вибір окремого суб'єкта дослідження. Також безпосередньо обрати поїздки туристові допомагає її специфікація залежно від умов та його розташування. У результаті опитування отримано наступні дані: найбільшу кількість прихильників мають до літні подорожі – 47% опитаних, з'ясовано, що другим за популярністю

сезоном виявилась весна – 35%, а найменш популярними є осінь та зима – 6% та 12% відповідно. (Додаток Б)

Залежно від кількості подорожуючих, існує умовний поділ на групові та індивідуальні тури. До першої групи відносяться ті, в яких кількість туристів перевищує шість осіб. Відповідно до складу другої групи – входить один – п'ять туристів. Відомим є той факт, що індивідуальні поїздки є значно дорожчими за організовані групові тури, адже у такому випадку турист повинен самостійно зробити вибір стосовно відвідування екскурсій та планування індивідуального маршруту. Результати дослідження дозволяють зробити висновок, що переважна меншість подорожуючих, а саме – 38%, готові до самостійної розробки індивідуального туру. Решта ж – 62%, прагне довіритись туристичним операторам та агентствам у процесі планування відпочинку. (Додаток В)

Кожен турист обирає ту туристичну дестинацію, яку планує відвідати. Саме за такою ознакою розподіляють тури на закордонні та в межах України. Згідно з результатами опитування, 71% респондентів бажають відвідати інші країни і лише 29% – глибше дослідити історію рідного краю. (Додаток Г). Визначивши найпопулярніші напрямки подорожей за кордоном, маємо таку статистику: найбільша кількість подорожуючих за межами України схильна до подорожей в країнах Європи – 46 % опитаних. Другу позицію серед вибору туристів посідають країни Американського континенту – 27 %. На третьому місці країни Африки – 10 %. Далі за туристичними вподобаннями – країни Азії (9%) та Австрії та Океанії (8%). Статистику наведено з урахуванням того, що один респондент мав можливість обрати декілька варіантів із запропонованого переліку. (Додаток Д)

Екстремальний туризм – хобі для ризикових та азартних людей. Польоти на бойовому винищувачі, плавання з китовими акулами, риболовля в Ісландії, Новій Зеландії – далеко не весь список екстремальних розваг, що пропонуються туристам. Дослідження наштовхнуло на виокремлення найбільш популярних видів подорожей із пригодами. З огляду на статистику можна зробити розподіл видів екстремальних подорожей стосовно туристичних вподобань. З незначним відривом у 10 % альпінізм перевищує показник любителів рафтингу і каякінгу, 18 % респондентів вважають, що

отримують більше адреналіну від джайло турів, а 12% – надають перевагу спелео турам. (Додаток Е)

Отже, провівши опитування серед респондентів завдяки питанням, що безпосередньо стосуються екстремального туризму, отримано результати дослідження, які свідчать, що серед наших співвітчизників існують різні думки з приводу організації екстремальних турів. Варто зазначити той факт, що відпочинок в екстремальних умовах є досить популярним серед молоді, оскільки попередня фізична підготовка та активність є досить вагомими складовими, що дозволяють людині займатися саме таким видами спорту. Спостерігається позитивна динаміка кількості людей, серед яких екстремальний туризм набирає популярності. Саме цей вид туризму об'єднує подорожі, пов'язані з активними способами пересування та відпочинку на природі, маючи за мету отримання нових відчуттів, вражень, покращення туристом фізичної форми та досягнення нових спортивних результатів.

Очевидно, що екстремальний туризм є галуззю, яка розвиватиметься. Однак, головною умовою такого розвитку є бережливе ставлення туристів до об'єктів природи та до самих себе. Екстремальний туризм відноситься до небезпечних видів туризму, саме тому необхідно ставитися до питань безпеки з відповідальністю, дотримуватися встановлених правил та вимог. Що стосується контролю з боку держави, то відповідні організаційні структури мають створювати належні умови та проводити систематичний контроль безпеки елементів програм екстремального туризму перед початком туристичного сезону.

ВИСНОВКИ

Очевидно, що екстремальний туризм дуже цікавий, захоплюючий вигляд відпочинку і з кожним роком стає усе більш популярним серед різних верств населення, не дивлячись на свою вартість. Прийнято вважати, що початок розвитку екстремального туризму датується 1841 р. Коли Томас Кук організував першу туристську поїздку для 570 членів товариства тверезості з Лейстера до Лафборо. Історичні процеси формування туристської галузі в Україні нерозривно пов'язані з історією Росії і Австро-Угорщини. Історія екстремального туризму тісно пов'язана з історією розвитку екстремальних видів спорту.

Незважаючи на те, що практично вся поверхня Землі досліджена людиною любителі гострих відчуттів і романтики знаходять загадкові куточки природи, кидаючи виклик невідомості.

Екстремальний туризм вимагає не тільки хорошої підготовки фізичної, а й завзятості, сміливості, витривалості, цілеспрямованості.

Безпека туристичних подорожей – поняття комплексне, його вирішення потребує координації зусиль усіх суб'єктів туризму – держав, суб'єктів туристичного підприємництва (туристичних фірм, підприємств) і самих туристів.

З боку держави сприяння розвитку туризму і безпеці подорожей знаходить своє відображення у створенні законодавчих основ, що забезпечують громадський порядок та загальну безпеку і відповідний контроль за їх виконанням; у налагодженні співробітництва з іншими державами з цих питань на дво- та багатосторонній основі; у розробці на державному рівні стандартів, нормативів, правил та програм забезпечення безпеки подорожей для різних видів туризму і суб'єктів туристичної діяльності та контролі за їх дотримання.

З боку туристів очікується розуміння й повага до країн і місцевостей, що відвідуються, до їх населення, природного й культурного середовища.

Відмінною рисою екстремального туризму є те, що більша частина послуг виконується з певними втратами, відіграє все більш істотну роль у світовій економіці. Туристична сфера дозволяє добитися значної величини доданої вартості.

Екстремальний туризм ділитися на ряд видів: повітряний, наземний, водний, гірський і екзотичний.

До повітряного екстремального туризму відносять польоти на повітряних кулях.. До наземних видів – мото-, вело- та кінні подорожі. Водними видами є каякінг, рафтинг. Гірські види екстремального туризму – альпінізм та спелеотуризм. Екзотичні види екстремального туризму – джайлоо туризм, космічний туризм, туризм на Північному та Південному полюсах.

Навколосвітня подорож — подорож, маршрут якої в системі відліку, пов'язаної з Земною кулею, огинає земну вісь, пересікає всі меридіани і завершується в вихідній точці.

Існують певні критерії щодо навколосвітньої подорожі, а саме – маршрут починається і закінчується в одній точці, рух в одному напрямку, потрібно перетнути дві протилежні точки на різних сторонах Землі і подолати дистанцію, яка повинна перевершити довжину екватора – 40 075 км

Космічний туризм - одне з найперспективніших напрямів сфери розваг. За словами розробників систем комерційних космічних польотів, це дуже прибутковий бізнес. Заможні люди готові заплатити будь-які гроші за те, щоб випробувати щонебудь неймовірне і неповторне. У цьому плані з польотом в космос мало що зрівняється. Для менш заможних любителів космічних пригод центри підготовки космічних польотів пропонують найширший спектр послуг (наприклад, випробувати себе на відповідних тренажерах, випробувати відчуття невагомості і т. д.).

Розвиток екстремального туризму в Україні суттєво впливає на такі сектори економіки, як транспорт, торгівля, зв'язок, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів народного споживання, і є одним із найбільш перспективних напрямків структурної перебудови економіки.

За підрахунками Всесвітньої Туристичної Організації, у 2016 році за кількістю прибуття іноземних туристів Україна потрапила до 30-ки країн, найпривабливіших для іноземних туристів, зайнявши 27 позицію. Країну відвідало 5,8 млн. осіб, що становить близько 1% від світових туристичних прибуттів. А в 2017-му, за даними Світового банку, Україна успішно піднялася на 25 позицію. В 2018-му зберегла цю

позицію, за попередніми оцінками. За прогнозними розрахунками щодо розвитку в'їзного туризму в Україні до 2005 року, його чисельність зростає до 9,3 млн. осіб; у 2014 році – 8,1 млн. осіб; то прогноз на 2020 рік складає 15,0 млн. осіб, але з теперішньою ситуацією в країні і світі туризм в 2020 році відчув сильне потрясіння.

На території України є достатньо сприятливі умови і ресурси для розвитку екстремального відпочинку. Але низький рівень розвитку туристичної інфраструктури і соціальних стандартів населення призвів до того, що екстремальний туризм у своєму розвитку відстає від загальносвітових тенденцій. За оцінками багатьох вітчизняних спеціалістів, існує великий потенціал екстремального туризму, який можна буде розкрити у поєднанні з загальним соціально-економічним розвитком держави.

Населення України має поняття про екстремальний туризм та хотіли б відвідати екстремальні тури. Провівши опитування серед респондентів завдяки питанням, що безпосередньо стосуються тематики екстремального туризму, отримано результати дослідження, які свідчать, що серед наших співвітчизників існують різні думки з приводу організації екстремальних турів. Варто зазначити той факт, що відпочинок в екстремальних умовах є досить популярним серед молоді, оскільки попередня фізична підготовка та активність є досить вагомими складовими, що дозволяють людині займатися саме таким видами спорту. Спостерігається позитивна динаміка кількості людей, серед яких екстремальний туризм набирає популярності. Саме цей вид туризму об'єднує подорожі, пов'язані з активними способами пересування та відпочинку на природі, маючи за мету отримання нових відчуттів, вражень, покращення туристом фізичної форми та досягнення нових спортивних результатів.

Очевидно, що екстремальний туризм поступально розвиватиметься, тому завдання держави полягає в тому, щоб зробити його максимально безпечним для учасників і не допускати безконтрольного використання і знищення природних туристських ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамов В.В., Оплаканец Е.А. Пропозиції щодо забезпечення безпеки при наданні послуг екстремального туризму/ В.В.Абрамов, Е.А. Оплаканец. // Фізичне виховання, спорт і туристсько-краєзнавча робота в закладах освіти : Збірник наукових праць. – Додаток до гуманітарного віснику ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – Переяслав-Хмельницький, ФОП Домбровская Я. М., 2016. – С. 221-226.
2. Біржаков М.Б. Безпека в туризмі / М.Б. Біржаков. – М., 2017. 208 с.
3. Бобловський О.Ю. Розвиток спеціальних видів туризмів Україні/ О.Ю. Бобловський. – К., 2016. С.278 - 287.
4. Болховитинов, В.Ф. Шляхи розвитку літальних апаратів / В.Ф.Болховитинов. – М., 1962. -133 С.
5. Бутко И.И. Туризм, безопасность в программах туров и на туристских маршрутах И.И.Бутко.– М., 2018. 320 с.
6. Вікіпедія: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
7. Все про туризм – туристична бібліотека. URL: http://tourlib.net/statti_tourism/shappravskij.htm.
8. Всесвітня туристична організація. URL: <http://media.unwto.org/en/press-release/2017-06-30/challenges>.
9. Гаврилишин І. П. Туризм України: проблеми і перспективи/ І.П.Гаврилишин. К., 2016. 4 с.
10. Гаранин Н.И. Менеджмент безпеки в туризмі і гостинності / Н.И.Гаранин. – М., 2015. 223 с.
11. Гуляєв В.Г. Організація туристської діяльності / В.Г.Гуляєв. – М., - 312с.
12. Державна служба статистики України . URL: <http://ukrstat.gov.ua/>.
13. Дмитро Ковінов, подорожі в фото: <http://www.kovinov.com/biblioteka/istorija-turizma/>
14. Закон України «Про туризм», №324/95-ВР. Редакція від 11.02.2015 р.
15. Інфографіка: <http://www.vokrugsveta.ru/article/308487/>

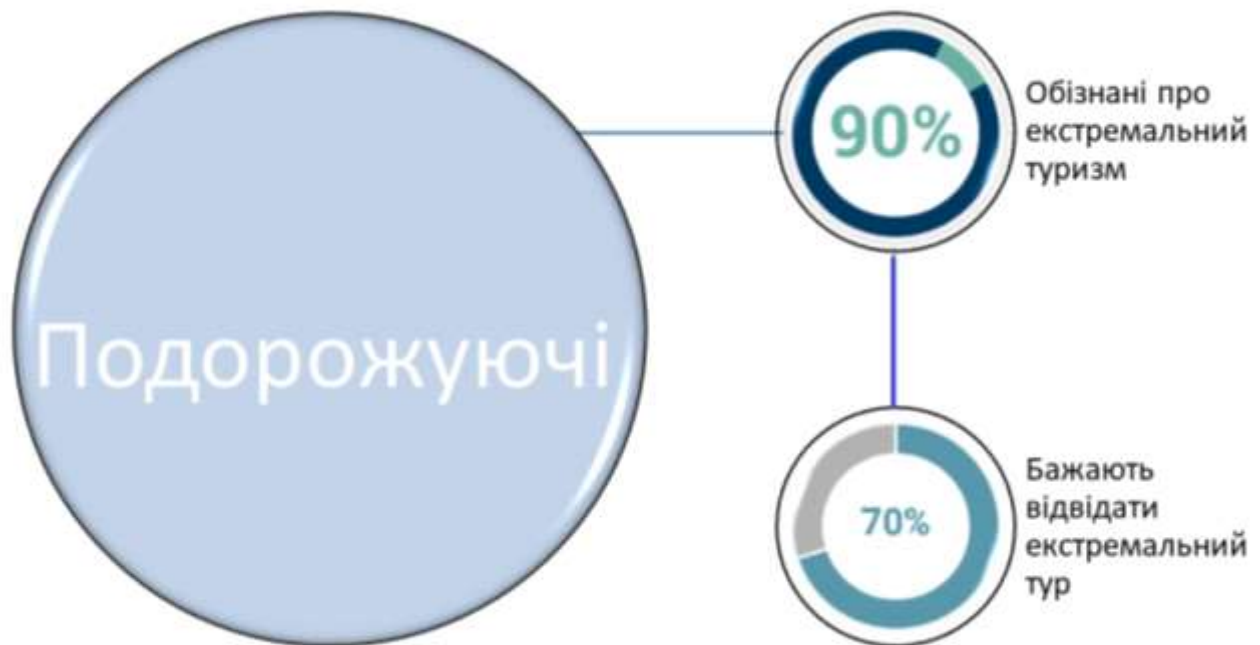
16. Історія видів спорту: <https://sportsgroup.ru/raznyie-vidyi-sporta/istoriya-raftinga.html>
17. Казаков В.Л. – Екстремальний туризм на Криворіжжі / В.Л. Казаков. – Д. 2009. С. 44-52.
18. Квитки в космос продаються // Ехо планети. – 2002. – № 17. – С. 26-31.
19. Кляп М. П. Сучасні різновиди туризму : навч. Посіб / М.П.Кляп. – К. : Знання, 2011. – 334 с.
20. Козинець В. Безпека життєдіяльності у сфері туризму/ В.Козинець. К., 2016. 575 с.
21. Крачило Н. П. Географія туризму / Н.П.Крачило. –К. 2017. 208 с.
22. Маринин М.М. Туристские формальности и безопасность в туризме / М.М.Маринин. –М., 2016. 144 с.
23. Міжнародний туризм і сфера послуг. К., 2018. - 661 с.
24. Миронов Ю.Б. Сутність та чинники сталого розвитку туризму в регіоні / Ю.Б.Миронов // Науковий вісник НЛТУ України. 2016. (Вип.23.11). С.117-122.
25. Олійник О. Туризм в Україні має перспективи/ О.Олійник // Урядовий кур'єр. 2012. (25 лютого).
26. Офіційний веб-сайт Всесвітньої туристичної організації ЮНВТО. URL: http://mkt.unwto.org/sites/all/files/docpdf/unwtohighlights12enlr_1.pdf.
27. Перспектива и специфіка розвитку туризму в Україні. URL: <https://www.facenews.ua/columns/2016/307795/>.
28. Писаревский Е.Л. Основи безпеки туризму / Е.Л.Писаревський.– М., 2017. 342 с.
29. Подорожі світом: Новая Зеландія – батьківщина екстремального туризму: <http://nh-realarena.com>
30. Притков В.Ю., Жердьов А.Е. Екстремальний туризм в Україні: сучасний стан та перспектива розвитку / В.Ю, Притков, А.Е. Жердьов // Географія та туризм. – 2012, С 44-51
31. Розвиток туризму в Україні: проблеми і перспективи. URL: <http://marker-ua.info/sotsialnyj-blok/obrazovanie/2528-pochemu-dengi-lyubyat-schet-i-tishinu/>.

32. Романов А.А., Саакянц Р.Г. Географія туризму. Навч. пос./ А.А.Романов, Р.Г.Саакянц. - М.: Советский спорт, 2002. - 464 с.
33. Сапронов Ю.Г. Безпека життєдіяльності. Забезпечення безпеки в туризмі і туристичній індустрії/ Ю.Г.Сапронов. – М., 2017. 288 с.
34. Стратегічні аспекти. URL: http://tourlib.net/statti_ukr/masyuk2.htm.
35. Сьогодні lifestyle: Офіційно – Том Круз летить у космос: <https://lifestyle.segodnya.ua/lifestyle/afisha/oficialno-tom-kruz-letit-v-kosmos-cherez-god-1478331.html>
36. Ткаченко Т. І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу / Т.І.Ткаченко.– К., 2017. - 463 с
37. Туристичний бізнес в Україні: труднощі и перспективи. URL:<http://www.dpa.cv.ua/ekonomika/turisticheskiy-biznes-v-ukraine-trudnosti-i-perspektivyi.html>.
38. УКРІНФОРМ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism> .
39. Фокін С.П. Туризмологічні аспекти спортивного/ С.П.Фокін. – К., 2013. – С. 222 - 228
40. EUDaily:<https://eodaily.com/ru/news/2019/08/11/nachalu-krugosvetnogo-plavaniya-fernana-magellana-pyatsot-let>
41. HVBtechno: <https://nv.ua/techno/innovations/tom-kruz-poletit-v-kosmos-50113616.html>
42. Health Beauty спелеотуризм: http://hnb.com.ua/articles/s-otdyh-speleoturizm_dobro_pozhalovat_v_podzemnoe_tsarstvo-2676
43. Science debate: <https://www.sciencedebate2008.com/space-tourism/>
44. Studfiles екстремальний туризм : <https://www.studfiles.net/>
45. UNWTO Tourism Highlights 2015 Edition . URL: http://tourlib.net/wto/WTO_highlights_2015.pdf.

ДОДАТКИ

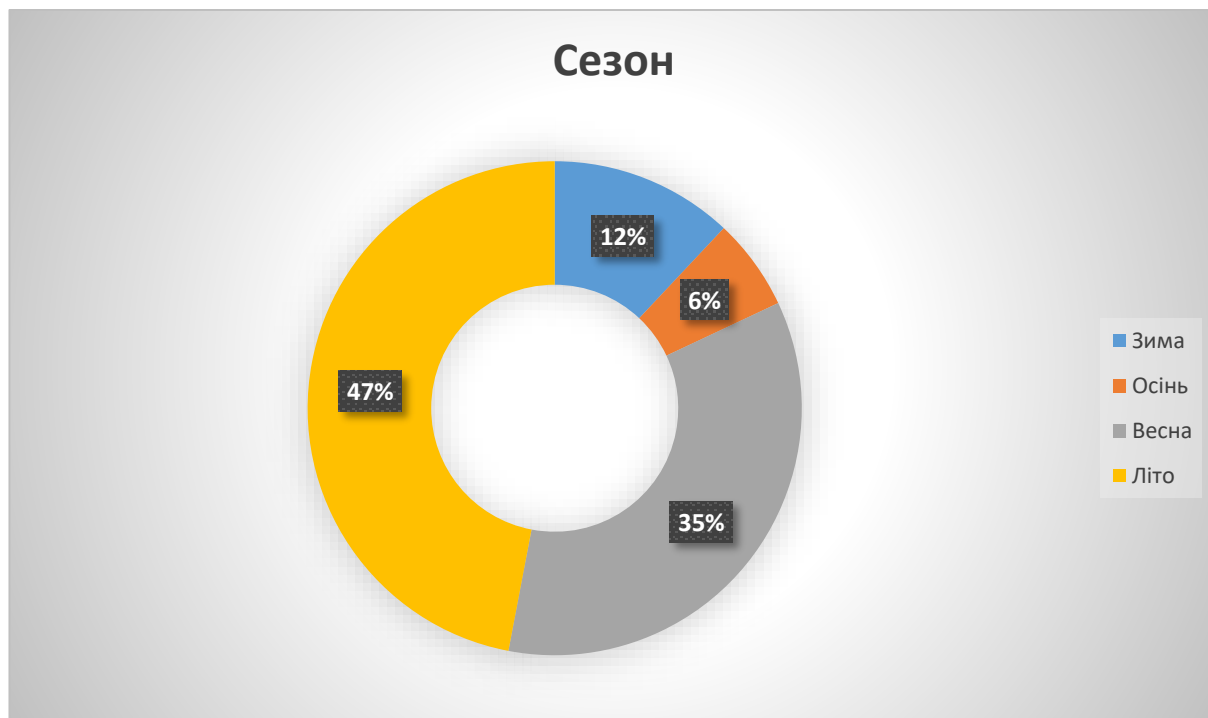
Додаток А

Обізнаність туристів про екстремальний туризм та бажання відвідати екстремальний тур

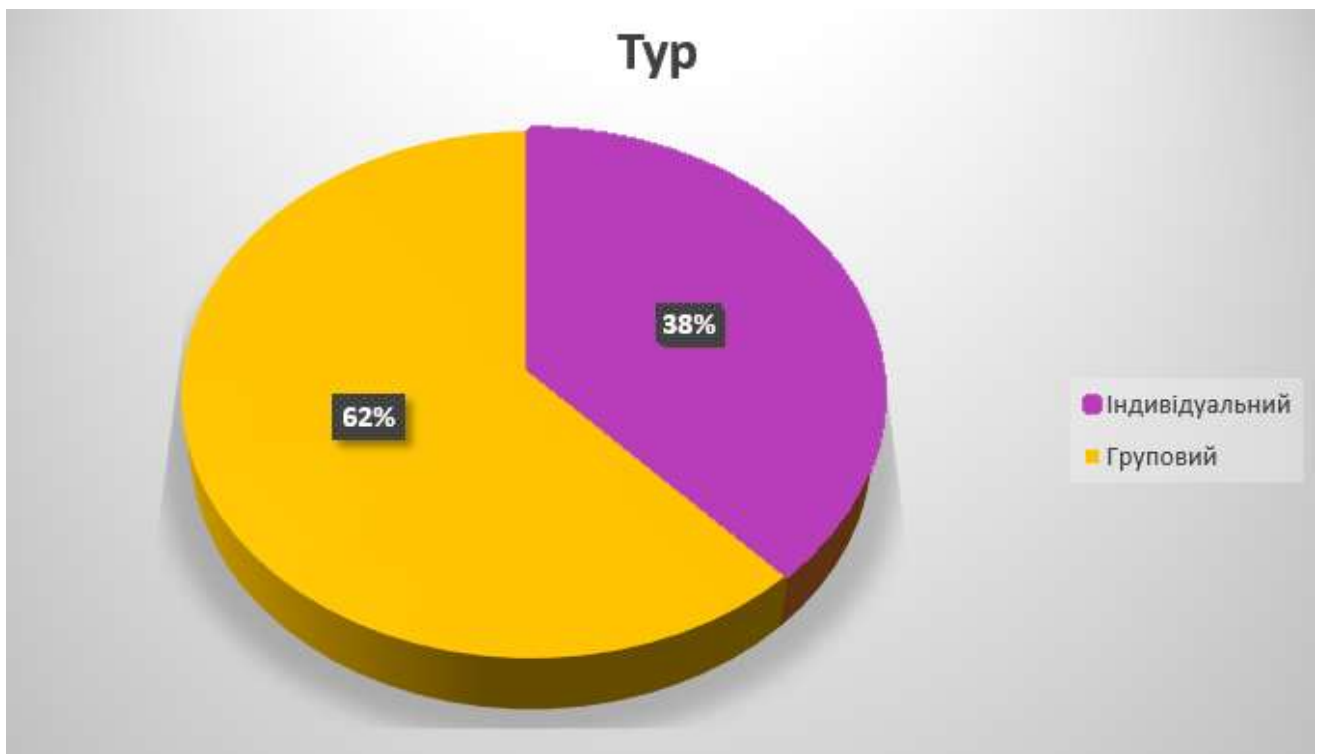
Джерело: побудовано автором за результатами власних опитувань.

Вибір сезону для екстремальної подорожі.

Джерело: побудовано автором за результатами власних опитувань.

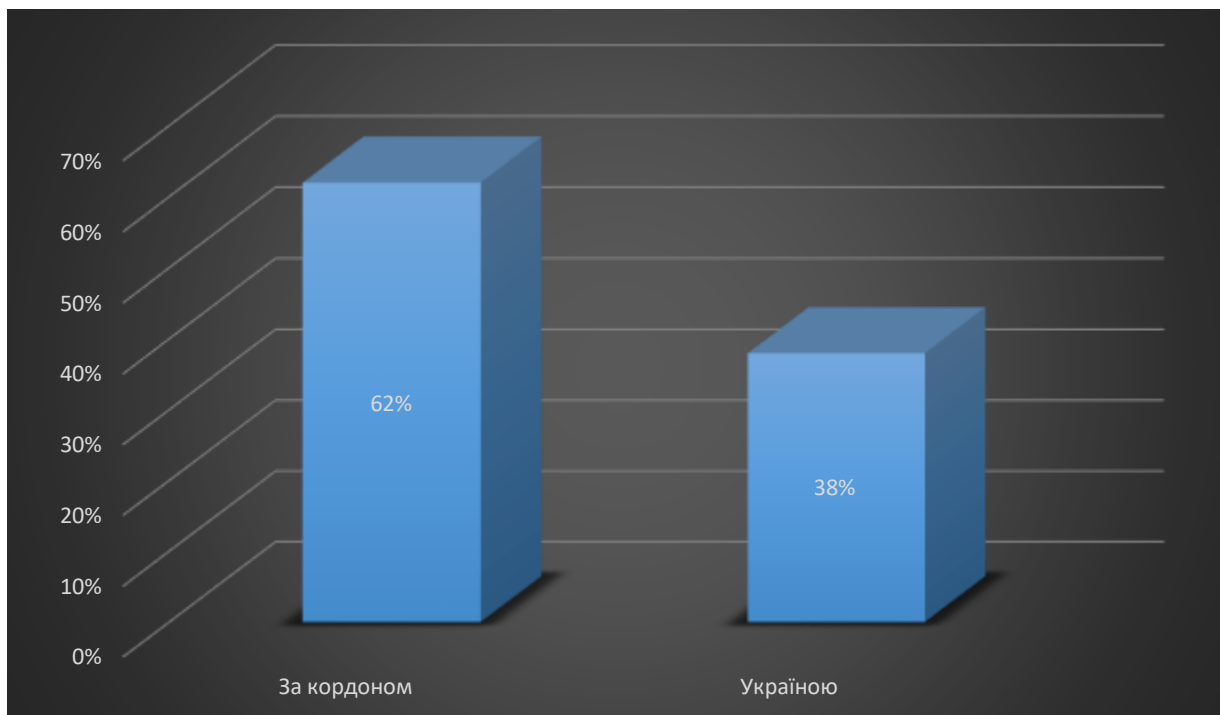
Вибір групового або індивідуального туру.

Джерело: побудовано автором за результатами власних опитувань.

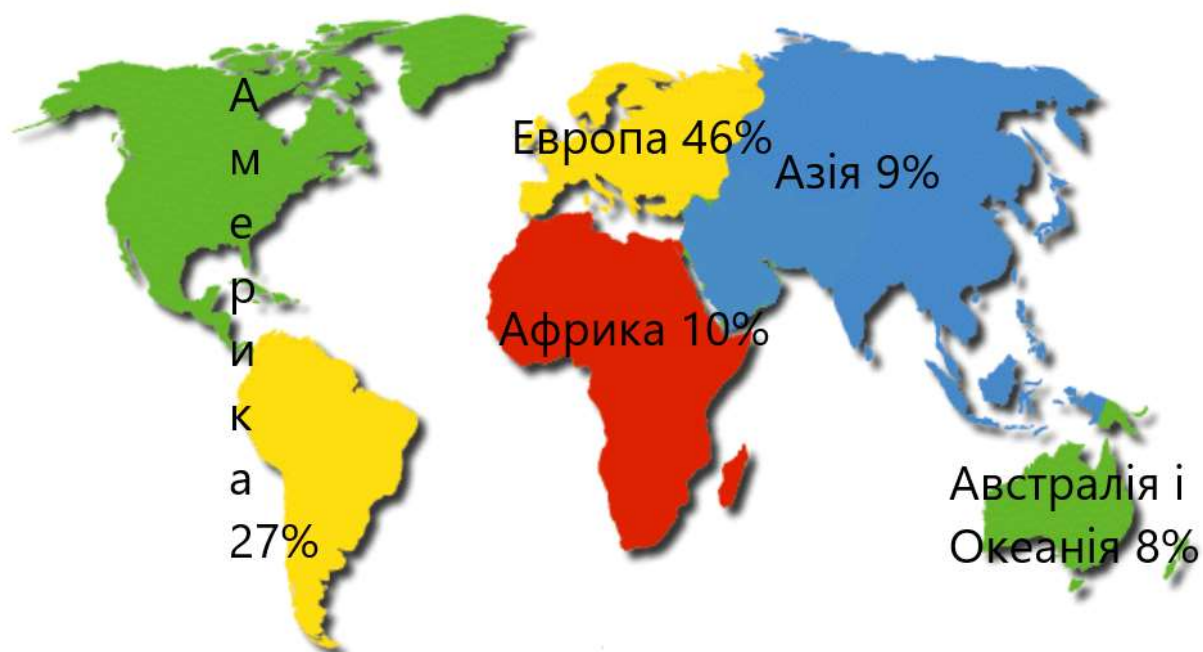

Вибір туру за кордоном або в межах України.

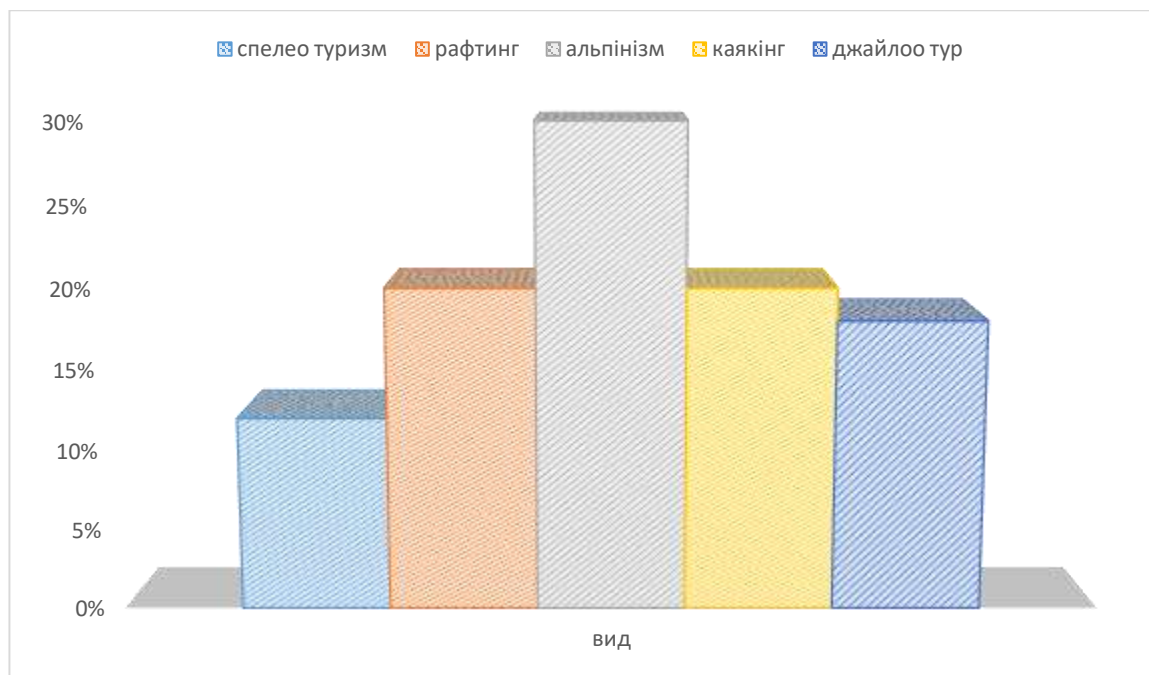
Джерело: побудовано автором за результатами власних опитувань.

Найпопулярніші напрямки подорожей за кордоном.

Джерело: побудовано автором за результатами власних опитувань.

Види екстремальних подорожей стосовно туристичних вподобань.

Джерело: побудовано автором за результатами власних опитувань.